

P.E. 776

ANUARUL

INSTITUTULUI
DE CERCETĂRI
ETNOLOGICE
ȘI
DIALECTOLOGICE

CONSILIUL CULTURII
ȘI EDUCAȚIEI SOCIALISTE

Inv. 12597

ANUARUL

INSTITULUI DE CERCETĂRI
ETNOLOGICE SI DIALECTOLOGICE

SERIA C

1

CORPUSURI DE DOCUMENTE

CULEGEREA DE FOLCLOR AZI

INDREPTAR METODOLOGIC

BUCUREȘTI '87

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRĂILOIU"

LUCRAREA A FOST ELABORATĂ

Dr. STANCA CIOBANU

CERCETATOR STIINTIFIC PRINCIPAL, SEF SECTOR DE FOLCLOR

CU COLABORAREA CERCETĂTORILOR

ȘTIINȚIFICI PRINCIPALI

Dr. Irina NICOLAU

Dr. Sabina ISPAS

Dr. Ligia GEORGESCU

Realizarea tehnică

Alexandrina LIXANDRU

George HARAIDUN

COPERTA: Adrian CONSTANTINESCU

BIBLIOTECA

IN LOC DE PREFATA

La împlinirea, în anul 1979, a trei decenii de la crearea institutului, conducerea acestuia marchează evenimentul prin înființarea "Anuarului Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", menit să ofere, în primul rând, specialiștilor instituției (etnografi, folcloriști, lingviști și îndrumători ai mișcării artistice de masă) cadrul necesar valorificării "operative" a unora dintre rezultatele muncii lor științifice, obținute ca urmare a investigațiilor făcute asupra diverselor aspecte ale culturii populare românești, din trecut și prezent.

Editat într-un tiraj de 200-400 de exemplare multigrafiate, Anuarul publică, alternativ, trei serii de volume, după cum urmează: "Seria A. Comunicări", dedicată sesiunilor științifice anuale ale institutului; "Seria B. Studii și Seminarii", incluzând cercetări mai ample, abordate din perspectiva uneia sau mai multor discipline, ca și probleme de ordin teoretic, metodologic, tehnic etc., dezbătute la seminariile profesionale și "Seria C. Corpusuri de documente", consacrată readucerii în circuitul public a unor creații populare cu valoare de patrimoniu, culese la epoci diferite și tezaurizate în arhivele institutului, continuând, astfel, pe temeuri științifice moderne și, desigur, la cerințele unui alt moment istoric, direcțiile mai vechiului program cultural: "De la lume adunate și iarăși la lume date".

Din primele două serii ale Anuarului au apărut, până în prezent, un număr de 11 volume a căror problematică supusă studiului, cât și punctele de vedere avansate de autori, într-o

sferă largă de aspecte ale creației populare, sînt primite cu viu interes în rîndul cercetătorilor, oamenilor de cultură, de artă, specialiștilor domeniului mass-mediei, ai mișcării artistice de masă etc. și citate, din ce în ce mai mult, în diverse publicații de profil din țară și străinătate. Menționăm în acest sens, mai ales, lucrările: "Componente ale unității culturale populare românești"; "Interacțiunea lingvistică"; "Graiurile componente a patrimoniului cultural popular"; "Studii și materiale etnografice"; "Cultura populară în actualitate. Dimensiuni ale valorificării artistice" ș.a.

Cu publicarea contribuției de față; "Despre culegerea de folclor azi", prefățăm o nouă serie de volume, incluse în cea de a treia secțiune tematică din cadrul Anuarului: "Seria C. Corpusuri de documente". Elaborarea și publicarea unui atare studiu, premergător viitoarelor volume de documente, s-a considerat a fi necesară atît din motive care condiționează dintotdeauna calitatea materialelor "culese" și repuse, sub o formă sau alta, în circuitul public, cît și din o seamă de cerințe presante ale momentului. Avem, mai întîi, în vedere faptul că, spre deosebire de situația bibliotecilor, muzeelor (în special cele de artă), arhivelor de documente scrise (cu caracter istoric sau administrativ) și altele asemenea, care își asigură colecțiile pe calea achizițiilor și donațiilor, fondurile documentare aparținînd creației populare nu pot fi constituite fără contactul direct și îndelungat al specialiștilor cu făuritorii și păstrătorii bunurilor culturale, transmise din generație, în generație; fără cunoașterea și aplicarea la teren a unor metodologii și tehnici de lucru prin care se pot obține și înregistra acele creații care urmează să fie "mutate", tot după criterii științifice, din contextele vii ale comunităților rurale sau urbane, în colecții-

tezaur, de unde începe un "nou" ciclu al viețuirii și funcționalității lor. Pe de altă parte, instrumentele călăuzitoare în organizarea și desfășurarea propriu-zisă a cercetării și culegerii faptelor de cultură populară se găsesc tot mai anevoios, publicarea lor făcându-se în tiraje extrem de mici și la intervale mult prea mari de timp, față de cerințele adecvării continue a cercetării științifice la evoluția procesului de creație.

Dacă vom consemna fie și numai faptul că de la publicarea ultimei lucrări în domeniu au trecut 18 ani, se va înțelege prea bine că, oricât ar fi fost de solidă (și este într-adevăr) construcția de atunci a metodei de cercetare la teren a folclorului, componentele sale de bază, viabile în continuare, nu acoperă în întregime cerințele prezente și nici nu era posibil să o facă în condițiile, de neprevăzut, ale rapidității și profundizării transformărilor petrecute, deopotrivă, în baza și suprastructura societății românești din acest răstimp. Este și motivul pentru care publicarea unei ediții revăzute sau a unei lucrări noi, adusă "la zi", sub raport teoretic, metodic și tehnic, se impune de la sine, acestea având misiunea de a valorifica, în primul rând, contribuțiile prestigioase ale școlii românești de profil, precum și achizițiile, de ultim moment, ale altor țări, astfel încât să ofere soluții cât mai complete de cercetare, puse în acord cu realitățile de azi ale vieții folclorice, intrate de acum într-un alt curs istoric, pe toate planurile sale.

Cum însă un asemenea demers științific va mai întârzia, institutul a luat inițiativa elaborării îndrumarului: "Despre culegerea de folclor azi", fără pretenția suplinirii lucrărilor preconizate sau a inovării metodologice, ci urmărind: "să evidențieze aspecte înnoitoare ale complexului cultural popular și să atragă atenția asupra necesității, prin aplicare, de

adaptare a metodelor înseși ale disciplinei pentru ca instrumentele noastre de lucru să fie concordante cu evoluția în timp a realității de cercetat" (p.3). Structurat pe patru capitole: introducerea; activitatea de cercetare; instrumentele de lucru și concluzii, îndreptarul metodologic a fost elaborat de Stanca Ciobanu în colaborare cu: Irina Nicolau ("Unități socio-economice contemporane" - partea introductivă - p. 90-92); Sabina Iepas ("Chestionar de aplicat în culegerile de cîntec epic" - p. 52-57) "Chestionar - inventar de probleme în anchetarea unor practici magice" - p. 73-76); Ligia Georgescu ("Chestionar de aplicat în culegere de proză" - p. 47-51). Înaintea publicării în Anuar, textul îndrumarului metodologic a fost supus lecturii mai multor specialiști din București, Cluj-Napoca și Iași, care au referit favorabil; cunoscutul folclorist, prof. Mihai Pop, sugera ideea publicării lui și în alte limbi.

Adresat fiind specialiștilor domeniului, ca și tuturor celor care, cu dragoste și pasiune pentru valorile culturii populare, ale creației folclorice în special, desfășoară activități de cercetare la teren, fie în scopul constituirii de baze documentare și de studiere științifică, fie în vederea valorificării acestora în manifestările cultural-artistice ale Festivalului național "Cîntarea României"; prezentul îndrumar metodologic, conceput ca un ghid orientativ, își va dovedi deplina utilitate în funcție și de afirmarea creatoare a personalității celui care îl aplică, de formularea clară a scopului urmărit, construirea adecvată a chestionarului; de știința și arta alegerii și comunicării cu informatorii.

Ioan Ilișiu

Director al Institutului

15 noiembrie 1987

I N T R O D U C E R E

Folcloristica este astăzi o știință constituită, avînd un domeniu propriu și bine definit și o metodă de lucru, care și-a verificat în timp veridicitatea și calitatea.

Încă din începutul preocupărilor pentru folclor, documentul a fost cel care s-a constituit în unitate fundamentală de studiu. Este vorba de documentul care consemnează faptul de cultură populară, de la documentul scris într-o formă refăcută și pînă la documentul consemnator fidel al autenticului folcloric, de la documentul sonor și pînă la documentul vizual, de la documentul izolat la complexul de documente definitorii ale aceluiași fenomen folcloric. În toată această evoluție se pot puncta momente nodale ale devenirii disciplinei folcloristice, legate de nume care rămîn înscrise în istoria științei noastre și în special de concentrarea instituționalizată a interesului pentru folclor. Fiecare etapă cuprinsă în perioada unui secol și jumătate de preocupare pentru cultura populară își are reprezentanți marcați pentru relația cu fenomenul folcloric și consemnarea lui. Aceasta a dus la constituirea, întîi a unor colecții de documente publicate sau manuscrise și, apoi, la crearea unor arhive care să concentreze în ele rezultatele culegerilor de material folcloric. Aceste arhive, cu fondurile de documente pe care le conțineau, constituie baza documentară inițială a institutului nostru (Arhiva fonogramică a lui G. Breazu și Arhiva de folclor a Societății

Compozitorilor români a lui Constantin Brăiloiu), iar anii care au urmat înființării lui au cunoscut un mereu crescând interes pentru culegere și tezaurizare de material folcloric documentar. De aceea, azi trebuie să privim în urmă și să apreciem bogata arhivă folclorică a institutului ca pe cea mai prețioasă moștenire pe care înaintașii au pus-o la dispoziția cercetătorilor epocii contemporane constituindu-se în amplă imagine a culturii populare din primele decenii ale secolului. Odată cu aceasta, cercetătorii ne-au oferit și o metodă de lucru la teren izvorită din însăși experiența lor de folcloriști, din cunoașterea preocupărilor unor științe înrudite și din schimburile de experiență cu cercetători din alte țări. Beneficiem de acest fond documentar și de complexul teoretic al ființării lui și avem datoria să prelucram și să continuăm munca înaintașilor, dar în primul rând să încercăm adaptarea unor aspecte metodologice la realitățile contemporane ale epocii istorice pe care o trăim. Numai în felul acesta vom putea oferi urmașilor imaginea reală și complexă a culturii populare a acestui sfârșit de secol, cu particularitățile și realitățile lui.

Trebuie să afirmăm că cercetarea de teren și consemnarea datelor pe care ea le oferă nu a fost niciodată întreruptă în timp, dar totodată trebuie să recunoaștem că dată fiind prioritatea acordată valorificării fondului documentar existent, nu s-a acordat un timp suficient de extins culegerii propriu-zise. De aceea azi privim această activitate ca fiind în continuitatea neîntreruptă a preocupărilor de culegere, dar având nevoia unei reluări organizate și intense, a unei reînnoiri ferme a relației între cercetătorul de folclor și fenomenele folclorice vii. Acest

reviriment credem că trebuie să se facă pornind de la ceea ce știm din experiența noastră, dar avînd în permanență în atenție realitatea contemporană, de certe prefaceri și înnoiri sociale, economice și culturale.

De aceea, intenția acestui îndreptar nu este să propună inovarea metodologică a culegătorului folclorist, ci să evidențieze aspecte înnoitoare ale complexului cultural popular și să atragă atenția asupra necesității, prin aplicare, de adaptare a metodelor înseși ale disciplinei, pentru ca instrumentele noastre de lucru să fie concordante cu evoluția în timp a realității de cercetat. Dacă nu încercăm să obținem această concordanță riscăm să menținem rezultatele cercetărilor de teren la un timp trecut, să reconstituim fenomene dispărute, să avem o poziție arheologizantă.

Fără a nega nici un moment relația trecut - prezent, consemnarea elementului perpetuu prin memorie, trebuie să aducem proba prezentului și realitatea vie de azi în complexul de date și informații de culegere.

De aceea, demersul de față își propune parcurgerea mai multor aspecte.

În primul rînd o istorie a cercetării de teren în momentele ei semnificative, pentru a demonstra faptul că folcloristica este o disciplină științifică constituită cu metode de cercetare statuate și verificate

în decursul timpului, cu rezultate definitorii pentru cultura populară românească.

În al doilea rând, vom încerca să numim unitățile socio-economice susceptibile pentru o cercetare de teren, deoarece se cere infirmat exclusivismul rural tradițional ca singur recipient de factologie populară și afirmată rețeaua lărgită în condițiile amplificării migrației de populație, a progresului industrial. Unitatea socio-economică ca obiect de studiu pentru cercetătorul culturii populare trebuie permanent privită în dualitatea tradiție / contemporaneitate, ca realități în continuitate, ca surse de inovație.

După aceste precizări, privind contextul cercetării priu culegere și - prin aceeași - demonstrarea unei mai ample posibilități și necesități de studiu în epoca noastră, se va dedica un capitol conținutului propriu-zis al obiectului cercetat. Acesta se constituie din elementele de cultură populară în evoluție istorică și se structurează, în funcție de scopul cercetării, în componentele unui sistem diversificat din care elementul nou nu trebuie să lipsească, fie că e un nou perpetuat, fie un nou creat. Odată cu aceste considerații pe baza principiilor cunoscute ale unei cercetări de teren, se va expune conținutul de probleme pe care diferite tipuri de cercetare le reclamă. Cu alte cuvinte, propunerea unui inventar minim al de probleme de cercetat și consensat pe teren în funcție de scopul, de tipul cercetării respective.

Cu aceasta se face trecerea în capitolul următor, care reluând aspectul diferențiator al demersurilor de cercetare,

atinge probleme metodologice propriu-zise. Urmărim să conturăm, din teoriile predecesorilor și experiența cercetării de teren acumulată de folcloristica românească, un sumar de tipuri de cercetare, din care să-și poată delimita orice culegător, în funcție de scopul urmărit, tipul de cercetare pe care o intenționează.

Culegerea de teren a beneficiat și continuă să beneficieze de o serie de instrumente de consemnare a aspectelor cercetate (chestionare, fișe, textiere etc.). Nu vom căuta să inovăm în acest sens, ci, apreciind instrumentele cu care lucrăm ca având o valabilitate verificată, să facem doar unele sugestii care decurg din realități noi, care se cer consemnate și care trebuie să-și afle locul în fișa-tip cu care se lucrează. Prin urmare, în ceea ce privește fișa de lucru la teren, cu cele câteva variante ale ei, se vor face unele completări, ce nu vor face decât să îmbogățească informația consemnată. Vom reactualiza de asemenea câteva chestionare de genuri, categorii și probleme de cultură populară, pentru a atrage și de astă dată atenția asupra faptului că se impune culegătorului de azi să-și reînnoiască permanent setul de întrebări cu elementele vizând contemporaneitatea.

Dacă cele ce ne-am propus să urmărim vor fi expuse argumentat și convingător, credem se va desprinde lesne concluzia materialului.

Dacă vom reuși să conturăm contextul, cuprinsul și mijloacele de culegere ale cercetătorului contemporan în prezența lui la teren și în relația cu informatorul, materialul va fi un îndrumător pentru folclorist și pentru interesul său de culegător.

Iar dacă concluzia cititorului va confirma intenția noastră de a exprima necesitatea în cuprinsul cercetării folclorice a culegerii de teren și imperativul op-ticii contemporane în acest tip de studiu va însemna că am izbutit să realizăm ceea ce ne-am propus.

SCURT ISTORIC AL CULEGERILOR FOLCLORICE

Intrind în circuitul european prin interesul pentru consemnarea documentară a faptului folcloric în procesul existenței lui vii, folcloristica românească se arată de la început adepta cu adevărat a cuprinderii în sfera disciplinei a activității de mare prestigiu și valoare : culegerea.

Există în aplicarea, devenirea și teoretizarea metodologiei perioade și principii deosebire.

„Ținem, ca punct inițial, principiul respectării autenticității, datîndu-l în consemnarea lui odată cu afirmații aparținînd lui Ion Budai-Deleanu (1), cu repetatele aserțiuni, în același sens, ale lui Gh. Bariț (2) și avînd un prim rezultat corespunzător - colecția lui N. Pauleti, culegere de texte lirice din Rogia de Secaș (3).

Se suprapune acestui principiu, acela al "îndreptării", "întecmirii", "corectării" textelor folclorice, principiu care va rămîni o vreme și căruia îi aparțin culegerile lui V. Alecsandri (4) și At. Mariescu (5).

Nu au întârziat să apară reacțiile și dezaprobările celor ce propun și susțin respectarea autenticității în notarea textelor folclorice : T. Cipariu (6), G. Hurmuzachi (7). Astăzi că la sfîrșitul secolului trecut principiul autenticității în culegerea folclorului se impune, confirmat și de colecția de "Balade populare române" a lui Miron Pompiliu din 1880. La aceasta, și sporindu-i precizia

științifică, se adaugă la sfârșitul secolului notarea rostirii în grai, prin intervenția semnelor diacritice (M. Canianu (8), T. Onigor (9), G. Alexici (10)). Cu unele, rare și disperate, atitudini de intervenție în textul folcloric, respectarea autenticului în culegerea folclorului se impune ca principiu fundamental și constant în folcloristica românească. Desigur că pentru proza populară principiul are o aplicativitate mai târzie, deși culegătorii se străduiau să reproducă ^(textul) pe cât posibil apropiat de vorbirea populară, recunoscând valabilitatea principiului. Însă doar înregistrarea sonoră, pe bandă, a poveștilor a putut oferi textul exact al narațiunii în proză.

Odată cu acestea se va impune și necesitatea unor precizări cu privire la contextul culegerii și la informator. Încă de la At. Marienescu ⁽¹¹⁾ se atestă preocupări în acest sens și se lărgesc prin G. Dem. Teodorescu (12).

Cu timpul se înscriu preocupărilor de culegere aspectele legate de obiceiuri. B. P. Hasdeu (13) este cel care fundamentează teoretic cuprinderea largă în cercetarea folclorică și a folclorului obiceiurilor. De numele lui se atachează și alte aspecte metodologice ca : problema epuizării repertoriale, a chestionarelor pentru informații, a diversificării ^(metode) anchetelor pe criterii de vîrstă, categorie socială a informatorului.

O etapă următoare se conturează la începutul secolului nostru. Acum se impune o școală folcloristică al cărei promotor este Ov. Densusianu. În ceea ce ne privește sîntem datori față de Densusianu în primul rînd prin ceea ce el consideră ca folclor propriu-zis, dincolo de un bagaj tradițio-

nal, o sumă de relicve, și un fenomen viu, în continuă creație, la t de actualitate (14). Prin el și urmașii săi, se statuează poziția factorului contemporan în folcloristică. Contemporaneitatea va fi privită de aici încolo într-o dublă ipostază : interpretarea actuală a faptelor negtenite și creația nouă, izvorită din realitatea vie, prezentă.

Se întărește apoi principiul epuizării repertoriului, în culegerile de folclor (G.Pascu (15)).

De la început fusese cunoscut și recunoscut sincretismul text-melodie în manifestarea folclorică, dar acum - la început de secol 20 - se fac primele încercări de consemnare a textelor cu melodii (I.Bianu (16), P.Pirvescu (17), Al.Vasilie (18), C.Rădulescu-Codin (19), Gh.Fira (20)).

După primele trei decenii de la începutul secolului, se afirmă pregnant un progres major al principiilor care guvernează culegerea folclorică, progres ce se leagă de un nume de marcă al folcloristicii : Const.Brăileu. Legătura acestuia cu școala sociologică a lui D.Gusti nu înseamnă decât un câștig pentru folcloristica noastră.

Metoda inaugurată de C.Brăileu (21) este o sinteză superioară a tuturor principiilor valoroase anterioare, printre care fundamentale sînt : metoda transcripției minuțioase a lui B.Bartek, după înregistrări pe cilindri de fonograf și metoda monografică a ~~met~~ școlii sociologice. Cîteva principii fundamentale teoretizate și aplicate de C.Brăileu sînt :

- lărgirea domeniului folcloristicii, care va cuprinde și investigarea fenomenologică, a proceselor vii în funcționarea oralității ;

- intrarea în atenția cercetării a vieții economice și sociale, care furnizează explicații firești pentru realitatea folclorică ;

- respectarea autenticului și - în primul rând - promovarea imprimării mecanice a materialului ;

- elemente de coordonare metodică a culegerii propriu-zise (detectarea informatorilor, fișele acestora ; cercetarea în echipă ; fișa de frecvență care să reprezinte statutul piesei culese și, prin setul de astfel de fișe, se poate reconstitui inventarul viu al pieselor într-o comunitate ; fișa de observație) ;

- finalitatea culegerii în monografie tematică ;

- inaugurarea experimentului folcloristic prin care o piesă, un set de piese au fost în anumite feluri și repetat înregistrate la solicitarea culegătorului și parivît programului acestuia pentru a constitui material de studiu în amănunțime morfologică a piesei și a posibilității ei de realizare.

Toate aceste aspecte de metodă a culegerii folclorice au stat la baza cercetării instituționalizate, odată cu înființarea Institutului de Folclor, în diversele etape ale dezvoltării sale - Institutul de Etnografie și Folclor și apoi, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice.

Toate aceste coordonate metodologice cîștigate de cercetarea folcloristică s-au constituit în adevărata și verificată metodă de studiu a fenomenului folcloric în realitatea funcționării^Y lui, de culegere a realității culturale populare, de consemnare, tezaurizare și valorificare a ei în disciplina științifică pe care cercetătorii institutului nostru o slujesc.

Sintem conştienţi că nu avem doar de păstrat o moştenire pres. gioasă a metodei de culegere şi cercetare, ci că avem datoria aplicării ei şi, mai ales, a adaptării ei la condiţiile epocii contemporane. Ceea ce ne-au lăsat predecesorii este un imbold pentru ca să continuăm o muncă ştiinţifică de valoare şi îndatorire pentru ca generaţia noastră de cercetători să poată oferi urmaşilor cel puţin un egal de valoros aport ştiinţific.

Note :

(1) Ion Budai Deleanu, Tiganiada, ed. J. Byck, Buc., 1953, p.183.

(2) "Dorul inimii noastre mai de multe ori descoperit este, ca doar pe încetul se vor scula bărbaţi carii nu îşi vor pregeta a culege odată cîntecele Osianilor şi a Barzilor româneşti, originale, neschimbate, neatinse, cum să afle în gura poporului, în munţi, în vii, la gesuri şi oriunde", Gh. Bariţ, Foaie pentru minte, inimă şi literatură, 29 ian.1838, p.39.

(3) despre, v. G. Breazu, Folclorul revistelor Familia şi Sezătoarea, Sibiu, 1945, p.VII-VIII ; I. Muglea, Cîntări şi străgături româneşti...scrise de N. Pauleti, Buc., 1962, p.14-19.

(4) "La capătul a trei sau patru ani, posedam o movilă de versuri alterate în gura cîntăreţilor, de legende truate, de bucăţi amestecate într-o dezordine înspăimîntătoare, petrele preţioase însă erau în mîna mea şi nu-mi rămînea decît să le lustruiesc, să le redau starea lor primitivă, de a le intercala în chip propriu, spre a reconstitui vechile creaţii poetice ale străbunilor noştri", V. Aleasandri, Poezii populare ale românilor, Buc., 1965, I, p.63.

(5) "Fiecarele care are numai unpic de idee despre poezia populară, va fi aflat că mai toate ^{de} dictează așa de cu smintă, încît acele fără netezite, nu se pot publica...căci nu e de nici un interes literar de a publica unele fragm^{ente}, altele în sine, neperfecte", At. Marienescu, Novăc tii, Timișoara, 1886, p.42.

(6) Cei ce "strămutînd de capul lor textul, sau schimbînd cuvintele limbii băgînd neologisme și altele ce nu se aud în gura poporului" alterează folclorul sînt dezaprobați, T.Cipariu în "Elemente depoetică", Blaj, 1850, p.91.

(7) Adunarea folclorului să se facă "fără alterarea vestmintului original", în Foia Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina, III, 1867, p.96.

(8) M.Canianu, Poezii populare, Doine, culese și publicate întocmai cum se zic, de..., Iași, 1888.

(9) V.Onigor, Doine și strigături din Ardeal, Culese și publicate întocmai cum le zice poporul, Partea I, Iași, 1894? - 1895?.

(10) G.Alexici, Texte din literatura poporănă română, Adunate de..., tom I, Poezia tradițională, 1899.

(11) Publică o fișă de informator amplă a unui cîntăreț de balade, M.Giuca din Ticvanu Mic - Oravița, în Familia, nr.41, 1866.

(12) G.Dem. Teodorescu, Petre Crețul Solcanul, Buc., 1883-1884.

(13) După apelul lui At.Marienescu (Epistolă deschisă din 1870) pentru călegerea obiceiurilor și a folclorului legat de acestea, Hasdeu este cel care lărgeste metodologia culegerii, prin chestionarul despre obiceiurile juridice difuzat în 1877.

(14) "Cineva nu trăiește numai din ce moștenește, ci și din ce se adăogă pe fiecare zi în sufletul lui și că aceasta este mai ales ~~partea~~ partea ce merită să fie explorată(...) să se culeagă de la țărani, în afară de ce s-a cules de obicei pînă acum, tot ce dînsul exprimă prin grai, tot ce alcătuiește judecata lui asupra diferitelor împrejurări în care trăiește, tot ce crede el despre actualitate", O.Densusianu, Folclorul. Cum trebuie înțeles, în Flori alese Buc., 1966, p.43-45.

(15) "Culegător^{ul}ului nu-i e permis a alege cimiliturile din vreun punct oarecare de vedere. Pentru o regiune dată el va trebui să semnaleze toate cimiliturile care se cunosc, indiferent dacă unele din acele cimilituri vor fi fost semnalate de alții, pentru alte localități, uneori învecinate"..., G.Pascu, Despre cimilituri, partea II, Buc., 1911, p.197-198.

(16) "...o mare scădere a colecțiilor de poezie populară, făcute la noi pînă acum, este tocmai lipsa aproape completă a ariilor...", Analele Academiei Române, XXXII (1909-1910), Debateri, p.284-285.

(17) Pompiliu Pirvescu, Hora din Cartal, cu arii notate de C.M.Cordonănu, Buc., Acad. Română, DVPR, Culeg. și studii, I, 1908.

(18) Al. Vasiliu, Cîntece, urături și bocete de-ale poporului, adunate de..., însoțite de 43 arii notate de Dna. Sofia Teodoreanu, Buc., Acad. Română, DVPR, Culeg. și studii, vol. IV, 1909.

19. C.Rădulescu-Codin, o culegere de folclor muscelan, 948 f.mass., în care se consemnează 50 melodii notate de Filofteia Popescu.

20. Gh.Fira, Cîntece și hore, adunate de..., Buc., 1916, cuprinde texte și melodii; Nunta în județul Vîlcea, Buc., Cultura națională, Acad. Rom., DVPR, XXXVII, 1928 - prima monografie de ceremonial nupțial, cuprinde și 20 melodii.

21. Constantin Brăiloiu, Arhiva de folclor a Societății Compozitorilor Români, în Boabe de grâu, II (1931), nr.4, sau (trad. franc.) Esquisse d'une méthode de folklore musical, în Revue de musicologie, nr.40.

B I B L I O G R A F I E

Ataşăm acestui scurt parcurs al concepţiilor privitoare la culegerea folclorică o sumară bibliografie a lucrărilor care pun în discuţie metode şi tehnici de culegere. Desigur că folcloriştii specialiştii cunosc toate aceste lucrări, dar considerăm că regăsirea lor este oricând binevenită şi o reverinţă la unele din textele respective în pregătirea culegerilor de folclor nu este decât în avantajul acestora.

1. Béla Bartók, Pourquoi et comment recueille-t-on la musique populaire?, Genève, 1948; publicat şi în B.Bartók, Insemnări asupra cîntecului popular, Bucureşti, 1956, p.28 - 53.

2. O.Bădina, D.Gusti. Contribuţii la cunoaşterea operei şi activităţii mele, Bucureşti, Ed.ştiinţifică, 1965, 205, pag.

3. Ovidiu Bîrlea, Cercetarea prozei populare epice, în Rev.de Folclor I, (1956), nr.1 - 2.

4. Ovidiu Bîrlea, Principiile cercetării folclorice, în R.E.F., 11 (1966), nr.3, p.201 - 217.

5. Ovidiu Bîrlea, Metoda de cercetare a folclorului, Bucureşti, EPL, 1969, 326 pag.

6. Constantin Brăiloiu, Arhiva de folclor a Societăţii Compozitorilor Români. Schiţă a unei metode de folclor, muzical, Boabe de grâu II (1931), nr.4.

7. Constantin Brăiloiu, La vie musicale d'un village. Recherches sur un répertoire musical paysan (Drăguş - Roumanie). Essais de sociologie musicale. Paris, 1960, 164 pag.

8. Andrei Bucgan, Metoda de cercetare a dansului popular, R.E.F. 11 (1966), nr. 3, p.243 - 250.
9. I.C.Chitișia, Folclorul și cercetările folclorice în anii puterii populare, Rev.de Istorie și Teorie Literară, 13 (1964), nr. 3 - 4, p. 557 - 576.
10. I.C.Chitișia, Folcloristica românească în ultimele decenii, Rev.de istorie și teorie literară, 21 (1972), nr. 4, p. 595 - 599.
11. G.Ciobanu, Culegerea și publicarea folclorului muzical român (contribuții la istoria folcloristicii românești), R.E.F., 10 (1965), nr. 6, p. 549 - 585.
12. E.Comigel, Aportul lui Const.Brăiloiu la dezvoltarea folcloristicii muzicale românești, R.E.F., 11 (1966), nr. 5 - 6, p. 505 - 518.
13. Ovid Densusșianu, Folclorul, Cum trebuie înțeles, Buc., 1910.
14. Din chestionarele-machetă ale Atlasului Etnografic al României (Agricultura; Obiceiuri calendaristice - fragment), R.E.F. 16, (1971), nr. 6, p. 481 - 508.
15. Dobre Alexandru, Chestionarul arheologic al lui Odobescu, R.E.F., tom 31, nr. 1 (1986) p. 46 - 52.
16. Fochi, Adrian, Datini și erezuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Ed. Minerva, București, 1976.
17. Arnold van Gennep, De la méthode dans l'étude des rites et des mythes, în vol. Religions, moeurs et légendes, IV-e série, Paris, 1912, p. 47- 81.
18. Florin Georgescu, Valoarea contribuției științifice a lui Const.Brăiloiu raportată la bazele actuale ale cercetării folclorului, R.E.F. 13, (1968), nr. 4, p. 299 - 307.
19. Lucilia Georgescu, Constantin Brăiloiu, întemeietor și conducător al "Arhivei de folclor a societății com-

pozitorilor români", R.E.F., 13 (1968), nr. 6, p. 487 - 500.

20. Ion Ghinoiu, Criterii de selectare a localităților de anchetat pentru AER, R.E.F., 14 (1969), nr. 6, p. 479 - 490.

21. Kenneth S. Goldstein, A guide for field workers in folklore, London, 1964, XVIII + 199 p.

22. D. Imbrescu, Cum se face o bună culegere de folclor, în Căminul cultural, Buc., 1938, p. 81 - 82.

23. Mușlea Ion, Bîrlea Ov., Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu, Ed. Minerva, București, 1970.

24. Mihai Pop, Cîteva observații privind cercetarea folclorului contemporan, R.E.F., 4 (1959), nr. 1 - 2, p. 57 - 66.

25. Mihai Pop, Indreptar pentru culegerea folclorului, Buc., CSCA, CCCP, 1967, 112 p.

26. H.H. Stahl, Tehnica monografiei sociologice, Buc., 1934, 183 p.

27. H.H. Stahl, Anchetele de opinie publică și sociologia folclorului, R.E.F., 11 (1966), nr. 3, p. 219 - 225.

28. Nicolae Ursu, Indreptar pentru culegerea cîntecelor populare cu bibliografie asupra folclorului muzical românesc, Revista Institutului Social Banat-Crișana, 1942, p. 494 - 519.

29. R. Vuia, Chestionar și îndrumări privitoare la culegerea obiceiurilor de Crăciun și Anul Nou, Culegătorul, I, (1933), p. 8 - 19.

Dar acțiunea globală a pregătirii unei bune culegeri este de o sporită complexitate, Principiul fundamental în pre-culegerea științifică (neamatoristică) este de a evita, a respinge întîmplarea și a adera la o minuțioasă și elaborată pregătire. Cîteva aspecte ale acestei pregătiri le vom releva în continuare.

Pe măsură ce fondul de documente a sporit în timp, pe măsură ce publicațiile de folclor s-au înmulțit, setul de informații pe care cercetătorul trebuie să și-l clădească în inițierea unei culegeri este mai amplu:

Pentru orice tip de cercetare trebuie exclusă surpriza totală, așteptarea revelației. Riscul ar însemna o premisă nestiințifică și o posibilă eroare în aprecierea rezultatelor culegerii. Cercetătorul cu cât își asigură o documentare mai bună, cu atât dirijarea acțiunii sale de culegere este mai certă, cu atât rezultatele culegerii sînt mai bine ordonate și apreciate, ca fiind deja atestate sau nu, ca fiind specifice pentru o zonă sau nu, ca fiind creații noi sau mai puțin noi, ca fiind creații dinlăuntrul colectivității cercetate sau împrumuturi etc. De aceea, prima grijă în pregătirea culegerii este buna cunoaștere a zonei folclorice în care se programează acțiunea.

Trebuie realizată o documentare istorico-geografică generală, din care se vor reține date cu privire la evoluția istorică a zonei și a celor cu care în decursul timpului a fost în contact; tipul de zonă ca forme de relief, poziție geografică, ocupații și populație. Nu trebuie neglijate date recente cu privire la evoluția economică, la noile industriale create aici, la tipul de agricultură practicat etc. Sînt date care pe lângă oă dau posibilitatea de a cunoaște zona de cercetat de a stabili contacte favorizante

cu autoritățile locale și localnicii în general, plăcut impresionați de cel ce le cunoaște problemele lor și îi individualizează, va putea avea repercurșiuni favorabile în alegerea subiecților, a unităților, a problemelor, a dirijării discuțiilor etc.

Desigur că pentru toate acestea, și mai ales pentru orientarea însăși a culegerii, culegătorul va trebui să parcurgă o a doua etapă a documentării preliminare - aceea a cunoașterii, din publicații și - mai ales - din arhivă a întregului material folcloric consemnat din zona respectivă. A nu ști dinainte ce s-a cules înseamnă a converti culegerea însăși în acțiune amatoristică. Indiferent de scopul urmărit în cercetare, documentarea premergătoare culegerii este un factor asigurător de calitate și eficiență. De aceea, considerăm că fiecare cercetător trebuie să-și rezerve circa 10 - 12 zile înainte de a pleca pe teren pentru a efectua aceste operații. Atunci când culegerea înseamnă revenire în aceeași zonă, această etapă poate fi scurtată, dar trebuie oricum o pregătire prin eventuale adînciri ale unor probleme pe care le vom urmări la teren și pentru care literatura de specialitate este un bun furnizor de informație. Într-o asemenea pregătire științifică, valorificate în studii de tip monografic, antologic, tipologic etc. trebuie folosite ca posibilități continue de documentare în pregătirea culegerilor. Nu vom putea niciodată cunoaște lacunele propriei noastre culegeri și nu vom putea niciodată avea certitudinea unor eventuale desco-

peri pe care le poate oferi culegerea, dacă nu vom avea suport în documentarea necesară.

Atragem prin urmare atenția asupra faptului că o culegere la teren, indiferent de profilul ei, trebuie pregătită în două etape: o pregătire vizînd datele generale istorico-geografice și una specializată, referitoare la documentele de cultură populară consemnate de cercetarea folclorică anterioară. Beneficiînd de material folcloric publicat și de un bogat fond de documente conservate în arhivă, ale cărei ultime instrumente ajutătoare consultării ei o face foarte accesibilă, considerăm că cercetătorul are azi la îndemînă un bagaj informativ suficient pe care să-l folosească în vederea culegerii de efectuat.

Această pre-etapă a culegerii trebuie să fie afirmată ca aparținînd metodologie de înseși liile directoare ale demersului științific. Metoda de culegere a folclorului a ținut seama de acest lucru și a definit poziția documentării în pregătirea culegerii propriu-zise. Nu facem decît să reafirmăm, să atragem atenția asupra faptului că materialul informativ a sporit și deci sursele de documentare s-au înmulțit, și că cercetarea care-și propune surprinderea fenomenelor contemporane e cu atât mai interesată în acest domeniu, trebuînd să-și clarifice întîi termenul referent: elementul tradițional.

Înainte de a trece mai departe, reținem faptul că cercetarea folclorică românească a inclus în telurile ei, de la început, culegerea faptelor de cultură populară,

Reținem, de asemenea, că există o serie de premize

teoretice și de realizări practice în constituirea metodelor de culegere. Literatura de specialitate oferă un bogat material referențial pentru ceea ce numim metodă de culegere.

Reținem, în același timp, că nu trebuie să negăm valoarea metodelor promovate de folcloriștii care s-au înscris într-o istorie a disciplinei, dar că ne aflăm într-o epocă de profunde transformări socio-economice și culturale, pentru care aplicarea rigidă a metodelor "clasice" nu este suficientă. Trebuie să cunoaștem realitatea contemporană prin metodele cunoscute, dar adaptate, actualizate, în așa fel ca rezultatul culegerii să se constituie în imagine a fenomenologiei folclorice contemporane.

UNITATI SOCIO-ECONOMICE CONTEMPORANE

Cînd problemele cheie ale unui domeniu stau sub semnul ambiguității, orice încercare de a progresa în cunoașterea aspectelor particulare reactualizează ambiguitățile inițiale. Indiferent care este punctul de plecare deci, o numărătoare inversă involuntară recheamă spre 0 - locul de origine - unde întrebările mari așteaptă răspunsuri adecvate. Astfel, soluția problemei: UNDE trebuie să caute folcloristul elementele din care își construiește obiectul este condiționată de rezolvarea unei alte probleme, respectiv: CARE sînt elementele pe care le caută și CARE este domeniul său specific, problema din urmă obligînd la clarificarea poziției pe care o deține folcloristul față de etnolog, sociolog și antropolog.

Definiția unei științe trebuie să conțină implicit și numirea obiectului său numai că în cazul de față precizarea vizează planul nuanțelor, în termeni generali, atît antropologia cît și folcloristica, etnologia și sociologia fiind dedicate aceluiași obiect: omul și societate, și, deși în practică, demersurile lor nu se confundă, în teorie distincțiile fie că sînt vagi, fie că vizează trăsături secundare.

Pe baza unor delimitări rudimentare se consideră în general că sociologia aparține orașului în timp ce etnologia și folcloristica sînt orientate preponderent spre sat; că sociologia este preocupată de realitățile sociale în timp ce folclorul preferă reprezentările artistice ale acestora; că etnologia și folcloristica sînt precumpănitor descriptive - grafii - spre deosebire de etnologie, sociologie și antropologie care sînt prin excelență interpretative etc. Delimitările enunțate sînt însă de multe ori fundamentate pe simple prejudecăți iar practica cercetării le contrazice (vezi: sociologia rurală și etnologia urbană). Distincțiile ar trebui deci să se facă pornind de la alte trăsături specifi-

ce sau să nu se mai facă deloc, așa cum propune Levi-Straus când consideră că etnografia, etnologia și antropologia sînt etape ale uneia și aceleiași cercetări. În aceeași categorie se înscrie fără dificultate și folcloristica, mai puțin sociologia însă, care, așa cum vom vedea mai departe, beneficiază de o autonomie relativă. Această viziune deloc ortodoxă care pledează pentru o singură știință a omului pare să fie contrazisă de practica școlilor naționale care denumesc în mod diferit și atribuie probleme distincte științelor la care ne refeream. O încercare de a aduce la un numitor comun internațional terminologia științelor și disciplinelor care studiază omul a avut loc în urmă cu trei decenii la Arnhem (1955) când se propunea ca etnologie să fie termenul care să desemneze studiul comunităților fără istorie scrisă iar folclor să fie termenul care denumește preocupările pentru viața lor spirituală, în speță pentru literatura lor scrisă. Dezideratele Congresului internațional de etnologie regională de la Arnhem nu au depășit însă condiția de deziderat.

De fapt, între etnologie și folclor a existat o diferență inițială care s-a stins treptat lăsînd în loc ambiguitate și confuzie. Etnografia și etnologia sînt reflexul teoretic al colecțiilor și cabinetelor de curiozități, ele sînt XENOGRAFII - științe ale "diferitului", străinului, exoticii. Folcloristica este efectul unui act de repliere în sine; societatea industrializată în căutarea unui exotic plasat în proximitatea sa imediată s-a întors la un moment dat spre sine, spre origini. Folcloristica a devenit astfel o etnologie practică la lungimea mîinii. Si în prezent mai există specialiști (mulți dintre ei remarcabili) pentru care folcloristica încă mai continuă să fie studiul societăților tradiționale din țările industrializate, în timp ce etnologia este orientată spre studiul culturilor arhaice, izolate, străine de efectele mecanizării și industrializării. Această distincție, reală la început și conservată în mod artificial în teo-

rie nu mai funcționează de mult, prin folcloristică înțelegându-se cercetarea manifestărilor artistice ale unei culturi de tip arhaic, tradițional, printr-o convenție, greu de înțeles, fiind excluse artele plastice. Așadar, etnologia și folcloristica împart același domeniu, reprezentat în prezent cu precădere de lumea satului, zona credințelor și obiceiurilor fiind comună. Decupașul este în mod vădit marcat de o limitare culturologică și de una sociologică: cultura populară tradițională, imemorială, orală etc. nu poate fi pusă între paranteze ignorând raporturile sale cu restul culturii naționale, și, din perspectivă sociologică a crea un vid între țaran și restul populației unei țări nu favorizează deloc înțelegerea țaranului. Poate că de aceea referirile la o etnologie urbană și la un folclor al orașului sînt tot mai frecvente, cu toate că pînă în prezent nu au fost realizate în această direcție lucrări reprezentative. Pentru a înțelege ceea ce ar putea fi problemele etnologului și folcloristului urban trebuie să se insiste asupra raportului etno-folclor și sociologie.

Notăm că, raportată la sociologie care studiază societățile moderne, industrializate, etnologia pare orientată spre culturile arhaice și tradiționale. Dar am văzut că există o sociologie rurală și o etnologie urbană. Distincția nu este pertinentă deci. Levi-Strauss aduce și în acest caz multă lumină învecind pentru stabilirea distincției sociologie-etnologie criteriile de:

1. dimensiune a grupului;
2. tip de comunicare;
3. grad de accesibilitate al culturii;

El consideră, ca urmare, că sociologia studiază grupurile umane mari (colectivitățile), unde comunicarea între indivizi este cel mai frecvent mediată, iar cultura este accesibilă de la caz la caz, mai mult sau mai puțin, în funcție de gradul de instruire. Etnologia studiază grupuri mici (comunități) compuse din indivizi direct între ei, nemediat, cultura fiind astfel calibrată înco-

- 7 -

să acceadă la ea indivizi cu o dotare intelectuală medie. Societatea studiată de etnolog este o unitate organică, bazată pe solidaritate intimă, membrii ei sînt uniți prin tot ceea ce fac ca să prezeve viața (activități practice și rito-magice) și prin tot ceea ce știu despre formula lor de locuire a pămîntului. Indivizii studiați de etnolog au contacte directe, se cunosc nominal, își știu biografiile și de multe ori sînt chiar rude. Cei studiați de sociologi au contacte superficiale, mediate, hipertrofia grupului condamînd oralitatea și afectînd puternic căile de acces spre semnificație.

Pornind de la aceste observații Levi-Strauss ajunge la concluzia că societățile arhaice sînt societăți holistice, autentice care nu pot fi cunoscute decît ~~gîmbat~~ în cadrul unor cuprinderi globale, cheia spre înțelegerea lor fiind surprinderea logicii interne de funcționare. Societățile neholistice, neautentice studiate de sociologi nu conțin un mesaj coerent. Dezvoltările lor sînt stufoase, tulburate de proliferări anarhice și parazitare. Nu există o cheie care să descifreze o astfel de societate. Ele nu pot fi studiate decît parțial, în secțiune, pe care specialistul le alege în funcție de scopul urmărit.

Ca întotdeauna, realitatea se dovedește a fi mai puțin categorică. Orașul, cel puțin în formele sale actuale, permite existența unor nivele de autenticitate -citește comunități- care pot oricînd deveni obiectul de studiu al etnografului. Conchidem deci că folcloristica studiază manifestările artistice ale comunităților de orice tip și, ca urmare, își poate căuta obiectul oriunde l-ar putea găsi: în sat, în oraș, în tren, pe munte, în spital etc. .

Nu există un teritoriu specific pentru etnolog, altul pentru folclorist, altul pentru sociolog. Obiectul lor este OMUL

iar distincțiile care se pot face între etnologie folcloristică, pe de-o parte și sociologie, pe de altă parte, vizează stilul de grupare și locuire, iar între etnologie și folcloristică aspecte ale acestui stil de grupare și locuire.

Ținem de aici că folcloristul contemporan poate să studieze manifestările artistice ale comunităților din orice structură teritorial administrativă, opțiunea pentru un punct sau altul fiind dictată strict de interesele cercetării. Evident, cercetarea folclorului tradițional se va realiza mai bine într-un sat izolat și conservator în timp ce procesele de devenire și aculturație vor fi mai ușor de reperat într-o comună aflată în curs de urbanizare, în sate de nașteriști, sate turistice etc. Folclorul comunităților muncitorești va fi mai accesibil în orașe de tradiție muncitorească iar folclorul studenților va trebui să fie căutat în centre universitare. Folclorul minierilor este de așteptat să poată fi găsit în bazinele miniere, cel păstoresc la stână etc.

Apoi, în alegerea zonei poate să precumpănească interesul pentru zonele albe, nestudiate, pentru procesele de devenire a folclorului dintr-un anumit sat, (prin tehnica anchetelor repetate) pentru cunoașterea în profunzime a folclorului unei zone (tehnica monografică). Dar, în măsura în care folcloristica va continua să fie ceea ce este în prezent, ea va trebui să-și adoeveze tehnicile și metodele de lucru la toate tipurile de comunicații pe care urmează să le abordeze, arsenalul său tehnic și metodologic fiind în prezent limitat la problemele pe care le comportă studiul comunităților sătești. Problema lui UNDE trebuie să se deplaseze folcloristul pentru a culege textele și datele informative care îi sînt necesare devine problema lui CUM și CE trebuie să culeagă și, mai ales ce să facă cu ceea ce a cules, și de la acest hotar încolo domeniul încetează de a mai fi comun, nici etnologul nici antropologul și cu atât mai puțin sociologul nu vor putea să înlocuiască munca folcloristului.

Fără a intra în complexul de probleme ale sociologiei, trebuie să înainte de a contura efectiv motivațiile culegerilor folclorice, să numim aspectele contextuale posibile pentru acestea. Ne-am obișnuit să considerăm ca unitate susceptibilă pentru o anchetă de specialitate satul și numai el, și - mai ales - satul izolat, conservator, arhaizant. El continuă și va continua să fie dorit de culegătorul de folclor și va oferi oricând un bun prilej de motivare a culegerii. Dar oredem că azi sîntem chemați să studiem realități mult mai variate și, uneori, mai elocvente legate de cultura folclorică contemporană.

Pornim de la premiza că cercetarea poate și trebuie efectuată în variate medii culturale și colectivități umane în care există, pătrund sau se modifică elementele de cultură populară.

Satul rămîne unitatea fundamentală pentru efectuarea culegerii. Dar, în funcție de scopul urmărit de culegător și izvorînd din documentarea pe care acesta o împlinește, satul va fi ales ținînd cont că poate fi:

- sat de factură preponderent tradițională. Acesta va constitui obiect de studii pentru cel ce vrea să vadă procesul de conservare a formelor folclorice tradiționale, sau cînd lipsește efectiv din harta culegerilor efectuate pe care o vrem completată cu tot ceea ce a fundamentat tradiția culturală. Tot el poate fi cercetat și pentru a se vedea procesul transformărilor contemporane, ritmul și modalitățile de realizare a lor, într-o colectivitate conservatoare. El poate fi ales ca perechă la un sat de alt tip, cînd urmărim un studiu

comparativ, în disonanță, de folclorul din aceeași zonă. Cu alte cuvinte satul preponderent tradițional va fi unitate de comparație pentru un sat deschis înnoirilor culturale, ambele aflate la culegere în aceeași epocă.

- sat cu poziție favorizantă pentru înnoire, aflat în proximitatea și în legături cu orașul sau cetăți industriale. Acest tip de sat pentru care vom avea grijă să-i creionăm configurația culturală tradițională, prin documentare sau sondarea memoriei locale, va fi oricum în primul rând studiat în aspectele înnoitoare, vii, active a căror motivație rezidă în însuși statutul său contemporan. Vor fi cunoscute și numite relațiile lui cu unitatea care îi oferă deschiderea spre nou cercetat cu funcțiile și realitatea lui.

O altă optică de a determina tipul satului ales pentru cercetare este însuși raportul lui cu cercetarea folclorică.

- sat avut în vedere în cercetări anterioare, deci pentru care putem vedea situația realității contemporane și, în cele din urmă, procesele de înnoire, relevante cu atât mai mult cu cât avem un cert termen de referință.

- sat aflat într-o zonă mai mult sau mai puțin cercetată anterior, urmărind includerea lui în zona respectivă și caracteristicile ei culturale.

- sat aparținând unei zone cercetate azi, inclus într-o rețea de localități pe care o propun echipele de cercetare la teren.

- sat purtător al unei anume mărci culturale recunoscut pentru un anume aspect de cultură folclorică. În acest caz vom urmări modul în care elementul marcant este conser-

vat sau nu azi, cum este modificat etc.

Privită ca un centru administrativ pentru sat, comuna poartă aceleași caracteristici cu acesta. Ea poate fi studiată tocmai în raportul ei cultural cu satele aparținătoare și, în special azi, prin sporirea în dimensiune și în populație, ea și în dezvoltarea ei, care o situează în perspectiva de a deveni oraș.

Orașul este un amplu recipient de cultură folclorică azi, când deosebiriile sat - oraș sînt în efectivă și rapidă scădere, cînd pendularea populației într-un fel sau altul între ele este o realitate. Vom avea în vedere o serie de tipuri ca:

- orașul recent cu o cultură de tip rural, în care se produc însă certe schimbări înnoitoare.
- orașul de tradiție muncitorească, oraș vechi structurat pe o veche tradiție muncitorească în cuprinsul căreia elementele de cultură populară izvorîte sau nu din rural sînt azi purtătoare sigure de folclor specific muncitoresc pentru care avem puține informații. Vom fi oălăuziți de aspectele evolutive, de cunoaștere a unor elemente arhaice de folclor muncitoresc și a celor noi din aceeași categorie.
- orașul ca un recipient de populație și cultură de diverse proveniențe, de grupuri profesionale diferite. Cercetarea nu va fi cea globală, ci cea diferențiată pe aceste categorii, urmărind modul de constituire a grupului studiat și simbioza lui cultural-folclorică, ca și interrelațiile între grupuri.

Nu vom întreprinde redactarea unui sumar al temelor de avut în vedere într-o culegere de material folcloric, deoarece orice folclorist cunoaște domeniul, iar noi nu intenționăm un manual.

Dacă folclorul înseamnă "totalitatea creațiilor artistice, a obiceiurilor și a tradițiilor populare" (Dicționarul limbii române moderne, Buc., 1958, p.311), înseamnă că acestea vor fi aspectele de avut în vedere de culegătorul de folclor.

Categoriile folclorice care pot deveni obiect al culegerii de folclor sînt cele literare, muzicale, coregrafice. Specialistul literar va fi preocupat de toate speciile genului epic în proză (basn, legendă, snoavă, basn cu animale, memorat etc.) și de toate celelalte texte cîntate, scandate, vorbite etc., care au ca o componentă cuvîntul potrivit în vers sau proză. Pentru toate speciile folclorice care cupleză la text melodia, prin sincretismul binecunoscut, literatul va fi însoțit de etnomuzicolog, acestuia revenindu-i și răspunderea în exclusivitate a pieselor instrumentale cu toate problemele lor și tot lui îi este consacrat cuplul etnomuzicolog - coregraf pentru culegerea de dansuri, caz în care nici literatul nu este de prisos pentru consemnarea strigăturilor la joc.

Indiferent de natura strictei specialități pe care o reprezintă, folcloristul nu va fi un consemnator de piese folclorice în sine, ci va avea oricând misiunea de a surprinde procese și fenomene în complexitatea lor contextuală și funcțională. Intre repertoriul pe care-l reține și informația generală despre localitatea anchetată, folcloristul trebuie să stabilească o serie de coordonate care să completeze tabloul cât mai simplu al vieții culturale tradiționale, dar mai ales contemporane, a localității respective, să explice și să definească în ansamblu repertoriul respectiv. De aceea, pe lângă faptul că în atenția culegătorului este de a surprinde datele contemporane, el trebuie să afle și să rețină informații precise cu privire la contextul sau contextele performării unei piese, la motivația acestei performări, la beneficiarii ei etc. Prin urmare, indiferent de tipul de anchetă și de conținutul propriu-zis al materialului cules, culegătorul va fi permanent însoțit de carnetul de fișe de informație, în care va nota tot ceea ce definește propriu-zis materialul.

Toate informațiile obținute vor fi cuplate cu interesul major al cercetătorului de azi și anume acela de a surprinde modificări, transformări, transgresări, renunțări, înnoiri etc. în evoluția culturii populare contemporane. Numai pe fundamentul cercetării contextuale și funcționale vor putea fi explicate în profunzime procesele care au survenit și au loc în actualitatea imediată.

De aceea, bucuria descoperirii unui bun informator nu trebuie să ne facă să uităm că sîntem în primul rînd interesați de imaginea vie și actuală a fenomenului. În caz

că informatorul este deținător al unui fond repertorial pe care nu l-a reactualizat decât la solicitarea noastră, dată pînă la care a zăcut într-un compartiment bun conservator al memoriei sale, trebuie consemnat. Nu înseamnă că în localitatea respectivă există, de exemplu, povestit și buni povestitori, faptul că informatorul de care vorbeam are un bun repertoriu și calități de comunicare a lui. Aceasta înseamnă pur și simplu că am descoperit un individ înzestrat, că acesta ar fi fost cîndva cunoscut ca povestitor, dar că priceperea lui nu mai e solicitată azi. Lucrul nu va fi neglijat de culegător și acesta nu va trece cu dezinteres pe lângă informator, dar va reține în documentele culegerii realitatea aceasta contextuală. La fel, pentru un obicei citat de colectivitate, de grup, generația vîrstnică pomenindu-l ca activ în perioada tinereții ei. Si așa mai departe. Toate aceste fapte se înscriu într-un fond pe care culegătorul îl va consemna, ca urme ale unor forme de manifestare practică abandonate, cu privilegiul de a putea surprinde exact perioada renunțării la ele. Faptul că putem cunoaște această perioadă cu coordonatele ei istorice și sociale este în avantajul cercetării actuale, care poate în felul acesta să definească, să explice o serie de procese petrecute în cultura de tip folcloric, care poate să facă uneori, potrivit modalității desprins dintr-o realitate trecută, pronosticuri cu privire la evoluții în viitor.

O altă categorie de fapte pe care culegătorul le are în vedere, sînt cele care continuă să existe, să fie practicate, cu certe schimbări în epoca noastră. Va încerca să afle toată aceste schimbări și natura lor. Numai așa configurația culturală a satului pe care o surprindem putem

afirma că este corespondență datei la care efectuăm culegerea. Nu un eveniment în structura lui cunoscută, completă, pentru zona în care ne aflăm va rezulta din culegerea noastră, ci evenimentul în ceea ce reține azi din această structură și în ceea ce inovează, ceea ce propune ca locuitor actual al unor elemente dispărute. Prin urmare, culegătorul de azi va cuprinde în sfera lui de preocupări faptele de folclor "clasice", însă cu perturbările, renunțările, completările, înnoirile formelor lor actuale.

Apoi se propun atenției culegătorului faptele de folclor contemporan, cu certă valoare novatoare. Acestea fie că suplinesc forme dispărute și se va căuta să se afle pe care anume, fie că sînt cu totul noi pentru zona sau localitatea cercetată și e de văzut, în acest caz, cum s-au implantat, de ce și de unde provin, dacă derivă din modificarea unor forme trecute sau sînt creații cu totul noi, caz în care se va încerca descifrarea procesului de creație al lor, mecanismul de inovație.

Si, în fine, mai există o categorie de fapte, chiar și disparate care pot părea minore. Cercetătorul de folclor trebuie să învingă prejudecata de apreciere a faptelor ca minore sau majore și să surprindă, chiar și "din mers" orice element care oricînd este un adevăr și este susceptibil pentru o cercetare specială sau, oricum, poate furniza explicații pentru alte fapte. Să nu uităm că realitățile contemporane sînt în continuă transformare și dacă nu surprindem totul, chiar și într-o acțiune de consemnare mai puțin organizată, se pot pierde fapte a căror durabilitate în timp poate

fi limitată. Să nu uităm că dacă folcloriștii anilor trecuți nu s-ar fi preocupat de "strigătele negustorilor ambulanți" azi nu am fi cunoscut nimio despre acestea, pentru că au dispărut odată cu negustorii ambulanți. Si exemplele pot fi numeroase. De asemenea, formele verbale succinte, de tipul zi-cătorilor, se pot crea, perpetua, și dispărea fără a fi consemnate. Nimeni nu a fost atent la mult răspândita acum oțiva anizicala: "ia-ți mașină mică", cu urme rare folosită și azi. Dar pentru că posesorii de "mașini mici" nu mai sînt o excepție, ea iese din uz. Procesul exact de creare, funcționare, funcționare și dispariție nu poate fi surprins decît dacă atenția folcloristului și interesul lui este mereu activ. De aceea pledăm pentru ca un specialist să fie specialist oriunde (în săli de așteptare, în preajma magazinelor suprasolicitate etc), și să aibe conștiința faptului că orice surprinde azi e poate concludent, că poate va dispărea cu repezițiunea cu care a apărut, și el este cel responsabil de indiferența pe care a arătat-o.

Un folclorist cu vocație trebuie și poate în multe împrejurări înlocui pe un folclorist cu delegație.

CULEGEREA FOLCLORICA SI SCOPURILE EI

Cercetarea științifică a folclorului - culegerea la teren - trebuie bine orientată potrivit unui anume scop. Numai delimitarea acestui scop și pregătirea adecvată a culegerii, numai urmărirea tehnicilor celor mai potrivite scopului impus, va asigura calitatea culegerii respective.

O. Bîrlea, numește trei scopuri principale: "ancheta restrînsă a unei probleme de amănunt", care "implică cel mai simplu tip de culegere", apoi "culegerea de specialitate (...) cuprinderea unei specii sau chiar a unui gen" cu scop final de epuizare repertorială și "culegerea cea mai complexă (...) care caută să consemneze întreg repertoriul unui sat sau al unei zone (Metoda..., p.37 - 39).

Rămînem în esență fideli acestei clasificări. Credem însă că atunci cînd localitatea de cercetat este puțin cunoscută sau - poate - deloc, avînd informații generale doar din zonă și, cu atît mai mult, cînd se impun cercetării probleme de strîngere actualitate culturală, aceste tipuri pot spori prin subtipuri, din care vom încerca să numim cîteva.

Unitatea cercetată și cunoscută din documentația prealabilă implinită trebuie sau poate fi în primul rînd abordată prin ridicarea unui relevu al complexului cultural folcloric general. În acest scop se vor căuta informatori și nota informații cu privire la toate tipurile de manifestare folclorică. Fără a amănunți în acest caz un gen sau altul,

ele se vor situa într-un cadru general care să dovedească existența sau inexistența lor și, în cazul prezentei, a ponderii pe care o dețin. Consemnând și datele menținute de memorie pentru corespondentele trecute ale fenomenelor, relevul va avea în primul rând în vedere prezentul. În acest scop autoritățile locale culturale vor putea fi consultate și vor furniza primele indicații. După care, prin contacte cu cât mai mulți localnici se vor obține informații cu privire la ceea ce se conturează în imagine prezentă a unității respective sub aspect cultural. Materialul obținut va fi cuprins cu precădere pe fișe de informație. Se pot face înregistrări în cazul în care un informator doctat este întâlnit, în cazul în care are loc o manifestare folclorică colectivă neprovocată. Dacă cercetătorul este singur și nu în echipă nu trebuie să intenționeze o observație directă propriu-zisă, deoarece n-o poate efectiv împlini și deoarece scopul cercetării sale este cel de cuprindere diversă și cât mai completă a tuturor fenomenelor. La capătul unei astfel de cercetări se poate - și ar fi bine - de alăturat setului de fișe completate la teren un material descriptiv care să sistematizeze informațiile și să încerce definirea unității cercetate din punct de vedere cultural. În felul acesta cercetarea întreprinsă se va încheia cu rezultatul ei propriu-zis, dar și cu marcarea specificului local, a deschiderilor pe care unitatea le oferă unor cercetări ulterioare. Dacă această etapă a cercetării este împlinită - și anume cunoașterea unității socio-economice respective din cele două surse: documentar și contact direct - cercetările ulterioare

se diversifică mult în funcție de scopul principal al cercetătorului. Desigur că se poate considera, în unele situații, redundantă prima formă a culegerii numită mai sus pentru cunoașterea culturală a localității, în cazul în care materialul conținut în arhivă este bogat. Si totuși nu am renunța a acorda un timp, fie chiar și în deschiderea doar a unei culegeri cu un anume scop anterior definit, relevului cultural respectiv, din mai multe motive. Primul ar ține de factorul timp - materialul din arhivă e probabil să nu reflecte exact configurație contemporană, mai ales că epoca noastră cunoaște schimbări fundamentale și în răstimp scurt, ori relevul trebuie să aibă în primul rând în atenție momentul prezent. Iar alt motiv ar ține de factorul conținut - materialul cules până acum este, de cele mai multe ori, selectiv, parțial, pe anumite categorii sau genuri și cu toate excepționalele lui calități nu poate comunica imaginea global-culturală a localității. Prin urmare, într-o culegere separată sau în deschiderea unei culegeri care se poate apoi consacra unor domenii anumite, cercetătorul trebuie să nu negligeze conturul cultural-folcloric al localității, cu toate aspectele lui sociale, istorice și economice. În orice situație existența unei astfel de definiri a localității va constitui un cert document referențial în studii și cercetări viitoare.

După această cunoaștere, localitatea cercetată va fi susceptibilă pentru a i se aplica o serie întreagă de tipuri de culegere în funcție de scopul urmărit. Ea va fi aleasă ori-când se va avea în vedere o cercetare pe genuri sau categorii folclorice, pentru genurile reprezentative pentru ea. Ea va

într-o oricând într-o rețea de localități dacă se va intenționa o cercetare zonală și ea aparține sau are relație cu zona respectivă. Ea însăși va putea fi supusă mai multor tipuri de culegere, iar tipul care ar corespunde cel mai bine localității respective nu poate fi stabilit înainte de a o cunoaște în felul descris anterior.

Astfel o comunitate rurală sau urbană poate fi obiect al culegerii prin specificul ei, prin genul cel mai bine reprezentat și conservat. Dacă ancheta preliminară a evidențiat un grup de buni povestitori, cîntăreți, buni cunoscători ai unui obicei, creatori de versuri și a ajuns la concluzia unui specific într-un sens sau altul, culegătorul care urmărește unul din aceste aspecte va iniția culegeri în scopul cunoașterii și consemnării aspectului respectiv. Atunci se va întreprinde efectiv o culegere de material, notat, înregistrat sonor și vizual, comentat, transcris. Se poate urmări în localitate fenomenul povestitului - se va obține din discuție cu localnicii numele povestitorilor cunoscuți și recunoscuți de colectivitate, se va stabili dacă fenomenul este activ, se va căuta un bagaj general de narațiuni prin stabilirea repertoriului unui povestitor și - neapărat - se va consemna dacă și ce se povestește azi. Dacă povestitorul care deține un fond de narațiuni fantastice va ceda cerinței de grup de ascultători în a performa povestiri anecdotice, nu trebuie să intervenim cu prejudecata tradițională de a nu accepta aceste ultime forme. Vom culege repertoriul său pasiv, vom nota permanent faptul că nu acesta e solicitat și vom acorda atenție cel puțin egală faptelor comunicate ca solicitate de grup, de colectivitate.

La fel vom urmări pe bunii interpreți de cîntec, cu repertoriul lor revolut și actual. Vom reține influența produselor mass-media, influența performării scenice, aprecieri ale grupului de ascultători și compacitatea de înnoire a repertoriului.

Performarea unui gen poate constitui programul unei culegeri de folclor. Pentru cercetătorul de azi se impune a nu pluti în antetemporalitate - a alege subiecții, a stabili repertoriul, a înregistra selectiv sau complet, a completa un set de informații. În toate aceste operații elementul viu, activ, situația reală prezentă a genului în colectivitatea respectivă trebuie să fie marcă însăși a acțiunii de culegere. A face cercetarea unui gen într-o localitate - cu un număr de informatori, de sexe, vîrste și ocupații diferite, pentru a putea stabili eventuale relații între aceste coordonate și funcționarea însăși a genului - poate fi urmărită în prelungire zonală sau în comparativism cu zone învecinate. De aceea, atunci cînd culegătorul își face un program în timp a împlinirii unor culegeri, din perspectiva studierii unui gen, va trebui să cuprindă și unități teritoriale învecinate, unități teritoriale de proveniență eventuală a unor informatori, unități de migrare a locuitorilor, unități în care aceștia își desfășoară viața profesională temporară etc.. Aceste culegeri vor oferi material definitoriu pentru funcționarea prezentă a genului respectiv, pe categorii de informatori și în mișcarea comparativă a diverselor ipostaze ale genului ca urmare a unor acțiuni, a unor mutații, a unor transformări.

Dacă nu genul este cel avut în primul rînd în atenția culegătorului, ci un fenomen de complexitatea unui obicei,

a unui ceremonial, atunci culegerea se va axa în linii generale pe aceleași premise, cu o cuprindere mai mare de probleme, ținând cont de complexitatea fenomenului supus cercetării. Un obicei din ciclul familial - oricând oriunde prezent va putea constitui scop al culegerii în ori ce tip de localitate sau colectivitate. Un obicei din ciclul calendaristic este într-o inegalitate de reprezentare în funcție de zona avută în vedere. De aceea atunci când localitatea se înscrie într-o serie pentru care obiceiul respectiv este de maximă intensitate, culegerea îi poate fi dedicată în exclusivitate. Astfel, dacă localitatea se află în zona Hunedoarei, de pildă, vom putea face o culegere de colinde și colindat în epoca noastră; nu vom face același lucru într-o localitate botoșăneană, unde vom căuta să ne profilăm culegerea pe complexul de manifestări ale anului nou etc. Culegerea obiceiului, în general, e bine de făcut în etape succesive - cunoașterea documentară a problemei, o culegere prin reconstituire cu grup de informatori - performeri și cunosători ai manifestării, pe cât posibil activi și nu dintre "foștii" participanți - și apoi o culegere în care să se realizeze o observație directă în însuși contextul manifestării. În cazul obiceiurilor din ciclul familial, etapa ultimă poate a nu avea loc, dacă împrejurările sînt neocoincidente cu data culegerii. Atunci chestionarul și reconstituirea parțială vor trebui să o suplinească. Ca și în alte împrejurări, se vor căuta, cei mai buni și cunoscuți de grup informatori ai problemei cercetate și se va avea în permanentă atenție fenomenul în contemporaneitate. Punînd ca premiză a discuției cu informatorul comparația înainte / acum, vom stabili modificările survenite. De obicei, sînt

recomandați ca subiecți de anchetă reprezentanți ai generației mature sau chiar vîrstnice. Lucrul e firesc pentru obiceiurile de familie, deoarece maeștri de ceremonii și cei investiți cu funcții aici sînt componenții de vîrstă matură ai comunității. În ceea ce privește însă obiceiuri ale grupurilor de vîrstă tînră, ancheta se va adresa acestora și nu foștilor actanți, decît pentru consemnarea prin chestionar a conturului manifestării într-o epocă trecută.

Localitatea poate deveni obiect al cercetării și în ceea ce privește urmărirea ciclului de obiceiuri. Pe de o parte se poate propune ca intenție a culegerii setul de obiceiuri de familie. În acest caz se vor căuta pentru fiecare cei mai buni cunoscători ai obiceiurilor și se va avea în vedere rolurile în distribuție și reactualizarea lor în suita obiceiurilor respective. La fel se va proceda pentru seria de obiceiuri calendaristice, cînd se poate extrage funcția diverselor roluri răspîndite pe durata anului. Poate că nu întotdeauna se va culege tot în legătură cu toate obiceiurile, lucrul cel mai probabil de altfel, dar se poate extrage probleme de urmărit în cuplarea unor anume prilejuri ceremoniale. De pildă componenții cetei de urători de peste an, în ceremonialul nupțial, în prilejurile de petrecere ale grupului; grupul fetelor de șezătoare și acțiunile lor cuplate pe organizarea întîlnirilor respective, atribuții și intenții în practicile din jurul Anului Nou, participarea la nuntă și alte obiceiuri de familie etc.

Numai prin dirijarea anchetei înspre ouprinderea vieții ceremoniale a colectivității se vor putea obține datele care

să contureze aceste aspecte. Derivată din această cercetare, se poate intenționa și urmărirea în culegere a unei categorii de vîrstă. Se poate întreprinde o cercetare lărgită, în care prin grup de reprezentanți din fiecare categorie de vîrstă (copii, tineri, maturi, vîrstnici), să se contureze repertoriul, preocupările, preferințele, participarea activă și pasivă etc. ale fiecărei categorii. Dar se poate avea în vedere aceeași problemă doar pe o anumită categorie de vîrstă. În acest caz restrîngerea scopului urmărit, va fi suplinită de adîncirea și nuanțarea problemelor. O categorie de vîrstă se va privi diferențiat pe subcategorii (ex. copii: prima vîrstă, preșcolari, școlari mici, școlari mari etc.).

Un alt set de probleme care pot constitui fondul culegerii poate fi urmărit în mișcarea sat - oraș. Astfel o localitate aflată în raza unui oraș pe care locuitorii localității respective o frecventează (la tîrguri, locuri de muncă, școli, navetism etc.) cu o anumită regularitate poate fi obiect de cercetare în acest sens. Problemele stabilite a fi cele mai interesante pentru culegător vor fi cercetate în mediul localității respective, dar și în contextul localității în care se practică deplasările. Dacă o localitate furnizează forță de muncă altuia periodic (munoci sezoniere) sau pe o durată mai mare, culegerea va avea în vedere dubla realitate - în localitatea donatoare și în cea primitoare. Numai în felul acesta se vor putea determina schimbările pe care astfel de situații le produce asupra aspectului cultural și localității respective, se va ajunge la cauzalitatea

unor fenomene surprinse, se va surprinde fenomenul cercetat în stricta lui actualitate.

Culegerea de material folcloric poate avea ca scop și determinarea raportului dintre fondul tradițional folcloric și specificitatea locală și mișcarea artistică de amatori. Contactul localității cercetate prin mișcarea artistică organizată cu producții noi și străine nu poate a nu avea cel puțin repercursiuni asupra mentalității, asupra aprecierilor unor repertorii sau cîntăreți, asupra unor obiceiuri. Numai astfel se poate eventual surprinde revitalizarea unor obiceiuri uitate la un moment dat și redescoperite prin spectacolul folcloric. În același fel se pot urmări raporturi, influențe între mijloacele de comunicare mass-media și populația localității sau a grupului cercetat. În acest caz se va cunoaște circulația discurilor, preferințe din transmisiile radio-TV, ce anume se ascultă, ce se preia, cum se modifică repertoriul local etc.

Cele cîteva tipuri de culegeri folclorice potrivit scopului urmărit, pe care le-am enumerat: relevee culturale ale unității cercetate; cercetarea unui gen folcloric; cercetarea unui obicei; cercetarea unui ciclu de obiceiuri; cercetarea unei categorii de vîrstă; cercetarea problemelor de cultură populară în mișcarea sat - oraș; cercetarea unui fenomen folcloric în mișcarea artistică de amatori; cercetarea unor fenomene folclorice în relație cu mass-media, nu epuizează problematica culegerii, dar numesc coordonate posibile în dirijarea, organizarea activității de culegere în condițiile contemporane.

În funcție de cele cunoscute despre o localitate din documentarea prealabilă și din releveul cultural, care nu ar trebui să lipsească atunci când se intenționează o cercetare de adâncime pe o anume problemă, se poate stabili de către culegător cu mai multă exactitate scopul care se potrivește cel mai bine localității și specificului ei care interesează în primul rând realitatea cercetării contemporane. Dar, oricum, intenția culegerii e bine a se contura eventual imediat după primul contact cu localitatea, pentru a nu risca o culegere întâmplătoare, nu îndeajuns de bine conturată și al cărui rezultat să fie un set de fișe și înregistrări disparate.

INSTRUMENTE DE CERCETARE

=====

- C H E S T I O N A R E -

Nu intenționăm să redactăm niște chestionare fixe pe toate problemele susceptibile de anchetat la teren. Nu considerăm că un chestionar poate suplini lipsa de specializare a unui culegător de folclor. Fiecare, cu propria personalitate, va dirija cercetarea potrivit preocupărilor lui, a condițiilor oferite de culegerea propriu-zisă, de tipul de informator etc.

De asemenea, nu putem imagina întreg inventarul de probleme pe care le poate avea în atenție un culegător și nu credem că e binevenit metodologic și cu folos în cercetarea științifică să încercăm a propune rețete pentru toate obiectivele unei culegeri.

Ca orientare, propunem câteva chestionare - program de probleme - pentru câteva aspecte de cercetat dintre cele mai importante din sfera cultural-folclorică. Credem că dacă se va putea aduce informație în cazurile respective în toate sau aproape toate punctele menționate de chestionar, culegerea nu va putea fi decât un bun rezultat științific al acțiunii noastre.

x

În ceea ce privește culegerea de proză populară, basm, legendă, snoavă, trebuie să reținem câteva date specifice pre-

zenței acestora în viața culturală a unei colectivități cerce-
tate.

Basmul este producția epică în proză de cea mai mare
amploare. Satisfăcând altădată anumite necesități magice, ar-
tistice, dar și practice, basmele au avut o largă dezvoltare
în contextul unei societăți cu economie închisă, în special
când, datorită mijloacelor rudimentare de producție, indivizii
erau obligați să contracteze niște relații specifice în ca-
drul unei comunități restrânse.

Pentru realizarea unor munci manuale, care solicitau
o cantitate de timp considerabilă, ca: desfăcut de porumb, tors,
tricotat etc., basmele constituiau elementul de destindere,
dar și de stimulent al atenției, acesta din urmă fiind impe-
rios necesară pentru efectuarea activităților respective. Bas-
mele ajutau la menținerea stării de veghe în nopțile lungi de
iarnă în care se executau mare parte din elementele acestei
industrii manuale.

Legendele erau mai puțin utilizate în contextele
descrise, ele avînd rolul de a explica imediat un fenomen,
un obiect, o formă de relief etc. atunci cîns situația creată
solicita acest fapt.

Snoavele, în schimb, aveau și au rolul de a înviora
atmosfera, de a alerta și erau alternate cu basmele, care -
caracterul lor pluriepisodic - dau uneori o senzație de mono-
tonie, în pofida diversității acțiunii.

Dispariția împrejurărilor în care se performau bas-
mele a făcut din acestea elemente de arhivă folclorică și ele
trebuie readuse în memorie informatorilor, atît cît este po-
sibil, pentru a se avea o imagine clară a vieții, a evoluției

și dispariției unei specii folclorice. Pentru aceasta culegerea lor cu date cât mai precise și mai detaliate este un act cultural de mare importanță pentru folcloristica noastră.

Questionarul de aplicat în culegerile de proză
se va constitui pe următoarele probleme:

1. Stabilirea termenilor ce denumesc specia culeasă: basm - poveste; legendă; snoavă. Întrebările se pun de asemenea în manieră încît să reiasă faptul dacă există o demarcație netă în mentalitatea informatorilor între aceste trei specii sau dacă nu cumva le denumește pe toate cu același titlu: poveste, făcînd doar distincție între durata lor de performare. Este necesară această precizare pentru a se confrunta termenii utilizați de știința folcloristicii și realitatea folclorică. Aceasta nu pentru o corectare a termenilor utilizați de specialiști, ci pentru exactitate științifică.

2. Stabilirea ocaziilor unde se mai povestește în realitatea contemporană și dacă se mai povestește. Dacă nu, de ce nu se mai povestește. Stabilirea cauzelor. Rolul factorilor mass-media asupra povestitului. Opinia informatorului cu privire la dispariția povestitului, dacă erau utile sau nu aceste producții. Se povestea la: clăci, șezători, spital, închisoare, pădure, la drum lung etc. De cercetat care din aceste ocazii au rămas și dacă au apărut altele noi.

3. Aspectul temporal al performării povestitului.

Cînd se povestește; anotimpul; perioada (diurnă sau nocturnă). Există restricții de povestit în timpul zilei sau într-un anumit anotimp.

4. Incercarea de a stabili modul în care au naștere aceste specii. Răspunsurile pot fi diferite: "ca să știe și alții ce s-a petrecut în timpurile de demult" (la povești); explicarea unor fapte, nume etc. (la legende); ca să rîdă oamenii, să se știe cît de leneși, mincinoși, proști etc. erau diverși indivizi (la snoave).

5. Concepția povestitorilor și ascultătorilor despre conținutul poveștilor.

- veridicitatea personajelor din basme, povestiti mitologice, aparținînd speciilor cercetate. Dacă există zîne, smei, balauri, obiecte fermecate, Fata Pădurii, Omul Noptii, Piticoul Minei etc. Dacă se răspunde că au existat, de întrebare, de ce nu mai există acum. Descrierea lor (eventual) și rolul lor în timpurile de demult (în cazul în care se obține răspunsul că au existat înainte și că nu mai există acum). Este posibil ca stabilirea rolurilor lor în trecut, corelată cu non-existența lor actuală (atunci cînd se obțin asemenea informații) să explice evoluția mentalității actuale a informatorilor de folclor contemporani.

- dacă poveștile sînt adevărate

- dacă poveștile au rol magic sau au avut. (De exemplu: credința că povestirea lor la stîna, în cursul unei perioade fixe, are ca rezultat nașterea unui miel cu lîna de aur; sau rolul lor benefic asupra casei în care se povestește). Dacă

nu mai au acest rol magic, de ce și l-au pierdut.

6. Aspecte ale structurilor narative și creația de narațiuni.

- dacă se pot contamina specii între ele: basm - legendă, basm - snoavă etc. Materialul existent este o dovadă a acestei posibilități, dar sînt necesare însă și afirmațiile creatorilor și purtătorilor de folclor, pentru stabilirea unei mentalități asupra procesului de creație a producțiilor populare epice.

- dacă se pot contamina poveștile între ele; dacă nu, de ce.

- dacă se pot adăuga la o poveste elemente din experiența povestitorului.

- dacă unele microstructuri de basm există în credințele actuale: semne prevestitoare ale morții, obiceiuri.

- se pot crea povești acum, în actualitate. Dacă nu, de ce.

- dacă informatorul a creat vreodată povești.

7. Atitudinea față de poveste.

- dacă le plac poveștile. Ce le place mai mult: povestea, legenda, snoava.

- care este cea mai frecventă.

- dacă citesc povești. Ce fel de povești: fantastice, nuvelistice, cu animale etc.

- dacă au cărți de povești. Se vor nota: autorul, titlul cărții, anul apariției, editura, localitatea de apariție.

Fisa de informator în cazul că acesta este povestitor activ - deoarece permanent trebuie să aibă în vedere fenomenologia contemporană - va fi completată în plus cu date relevante pentru această calitate.

Pe lângă nume, se va specifica porecla, mai ales, dacă aceasta provine sau are vreo legătură cu recunoașterea informatorului ca povestitor de către grup.

Ascendențe de povestire în familie - părinții, bunicii, dacă erau buni povestitori, ce fel și ce-și amintește informatorul cu privire la acest aspect. Despre practicarea poveștilor în familie, 1 alți membri ai familiei.

Părerile altor membri din familie sau din vecinătate cu privire la calitatea de povestitor a informatorului și la repertoriul său.

Cum accept și cum participă copiii la acțiunea de povestire.

Un capitol aparte trebuie dedicat procesului de învățare a poveștilor: - de la cine; la ce vîrstă;

- cu ce ocazii;
- dacă și alții au învățat de la el;
- dacă creează povești;
- preferințe din cărți, discuri, radio etc.;
- dacă este răsplătit pentru povestire în grup.

Stabilirea unui repertoriu de povești este o operație ce nu trebuie neglijată în culegerea de proză. Se va face un repertoriu general cuprinzînd toate tipurile de contact ale informatorului cu fenomenele culturii folclorice (cîntece, descîntece, orații etc.) deși preponderent este povestitor. Apoi se va contura repertoriul special de narațiuni - inventar de titluri date de povestitor în cuprinsul cărui se va pune la cele de care este mai atașat, pe care le preferă și cele care îi sînt cu deosebire solicitate. După ce povestitorul enumeră o serie

de titluri, va interveni culegătorul pentru a solicita o eventuală completare și revelarea dintr-un inventar uitat a altor titluri. Culegătorul va folosi un sumar anume de tipuri de narațiuni potrivit a ce consideră a fi mai propriu informatorului. Va fi chestionat despre basm fantastic cel care își va contura repertoriul propriu din această categorie, despre legendă la fel, de asemenea în cazul snoavei.

Va urma apoi culegerea propriu-zisă. Aceasta poate fi făcută doar cu participarea culegătorului. Oricum, însă, e indicat a nu încheia lucrul cu un informator, înainte de a provoca - cu titlul experimental - o scenă de povestire cu auditor obișnuit informatorului, pentru a-l surprinde în însuși actul performării acțiunii sale și pentru a putea studia reacția și participarea grupului de ascultători.

x

x x

Cîntecul epic - denumirea de baladă este oarecum improprie pentru speciile românești ale cîntecului povestitor, generalizată, prin tipărituri, în perioada de început a folcloristicii românești, după publicarea volumelor lui v. Alecsandri - este un cîntec "povestitor", de ascultare, de mare întindere, cu subiecte variate, în care versul se împletește de obicei cu forme melodice libere de recitativ", și are caracter prin excelență social. (Al. I. Amzulescu, Balade populare românești, București, 1964).

În culegerea acestor specii se recomandă să fie urmărite următoarele repere :

1. Denumirea locală a cîntecului narativ

- numele dat de informator și numele așiat în indicele lui Al. I. Amzulescu ;
- cum este denumit cîntecul cu un termen generic : cîntec bătrînesc, haiducesc, voinicesc, hore, "baladă", alte nume ;
- cum îi spuneau bătrînii ;
- dacă diferitele cîntece narative (povestitoare) au nume diferite după conținut, melodie, alte considerente.

2. Ocazii în care este interpretat cîntecul narativ.

- care sînt aceste ocazii ;
- eventuale legături între conținutul cîntecului și anumite obiceiuri, ceremonialuri ;
- care era situația referitoare la aceste ocazii în trecut.

3. Dacă cîntecul narativ este însoțit de alte manifestări

"artistice".

- joc, mimică ;
- dacă se interpretează cu acompaniament sau fără ;
- ce tipuri de instrumente se folosesc în acompaniament (în situația în care interpreții sînt : țărani, lăutari români sau țigani) ;
- dacă se dansează pe acest tip de cîntece ; dar numai pe melodie ;
- cum era situația în acea privință în trecut.

3. Dacă sînt cicluri narrative

- dacă mai multe cîntece epice sînt grupate , de interpreți și ascultători, la un loc ; de ce ;
- cum se numește fiecare cîntec în parte ; dacă au și un nume comun, generic ;
- ce reprezintă această înlănțuire ;
- se cîntă separat, împreună sau în ambele feluri.

4. Raportarea la faptul istoric.

- dacă subiectul este "adevărat" (gradul de autenticitate) ;
- cînd s-a petrecut ;
- în cazul subiectelor cu conținut fantastic, semnificațiile fiecărui personaj ;
- dacă subiectele sînt ~~adeseori~~ atestate și sub forma alter specii : basm fantastic, legendă, memorat, amintire, colind etc.
- cine a "scos" cîntecul ;
- alte atestări legate de eroii cîntecului narativ.

5. Numele eroilor

- atestarea istorică a eroilor și a numelor lor ; ce alte povești sînt legate de aceștia ;

- dacă numele semnifică ceva ;
- dacă, oamenii își numesc copiii cu asemenea nume ;
- dacă numele erau folosite ca porecle și de către cine.

6. Frecvența - circulația cîntecului narativ.

- legătura cu ocaziile de interpretare a cîntecului narativ ;
- cîte balade pot fi cerute într-ocazie dată ;
- dacă în sate diferite sînt preferate subiecte diferite și de ce ;
- unde știe informatorul că mai circulă un anume subiect ;
- unde a cîntat informatorul diferite cîntece epice (legătura cu chestionarul pentru fișa de informator).

7. Atitudinea ascultătorilor.

- dacă sînt cerute anumite cîntece narative - ce anume determină cererea - preferințe pe categorii de vîrstă, sociale, pe sexe ;
- cum participă ascultătorii la actul performării cîntecului narativ - pe categorii de vîrstă, sociale, pe sexe.

8/ Acestea au fost cîteva categorii de probleme care credem că trebuiesc avute în vedere în chestionarul referitor la cîntecul epic, probleme care-i defăinsec prezența și funcționarea lui în zona cercetată. Pornind de la denumirea lui, pînă la tehnica interpretării, de la opinia informatorilor și aceea a ascultătorilor, pînă la diferențieri în cadrul colectivității pe criterii de vîrstă, sociale etc. setul de probleme consemnat aici este cel care va însoți pe culegătorul de cîntec epic în completarea fișelor adiacente textelor propriu-zise.

Vom reveni în continuare câteva elemente de tehnică a culegerii de cîntec epic, elemente în plus față de consemnarea altor fenomene. Sînt date care pot fi interesante și în cazul altor genuri sau specii, dar care sînt în primul rînd de avut în vedere în cazul la care ne referim.

1. Notarea textului se va face, ca și în cazul altor texte versificate și cîntate în trei etape. Ținînd cont de lungimea textelor de cîntec epic și de faptul că aceasta ar putea consta o piedică în etapele de respectat, subliniem acum necesitatea de a respecta indicația tehnică ce și-a dovedit în timp valoarea și care cere ca textul cîntecului să fie notat - în timpul interpretării sale ;

- după dictare, imediat după ce s-a încheiat înregistrarea;

- transcrierea textului după înregistrarea sonoră, lucru care se va efectua la întoarcerea de la teren.

Aceste texte vor fi notate pe fișe de text.

2. Se va respecta indicația de a întocmi o fișă de reper pentru informatorul cu care se lucrează , fișă în care se vor nota și date referitoare la frecvența uneia sau a altora dintre piese, la preferințe, la cerințe etc.

3. Fișa de informator în cazul de care ne ocupăm va cuprinde datele esențiale ale fișei respective generale, dar vor fi reținute și elemente speciale, mai ales cu scop pentru înțelegerea fenomenului de învățare, transmitere și interpretare a cîntecului etc.

Ea va cuprinde pe lîngă numele și prenumele informatorului și porecla (dacă are legătură cu activitatea cotidiană a informatorului, cu faptul că el este interpret de cîntec narativ). Apoi se va consemna ocupația principală. Dacă

interpretul are ca ocupație principală aceea de cîntăret, se va preciza de cînd, de ce ; apoi alte ocupații. De asemenea se vor completa date speciale în cazul în care interpretul este femeie - dacă este vorba de un lucru obișnuit sau de excepție. După ce vor fi consemnate datele cu privire la știința de carte, se vor pune chestuini speciale cu privire la situația în familie a performării cîntecului epic, ținînd cont că poate fi transmisie profesională - dacă părinții și bunicii au fost interpreți de cîntec epic, dacă a învățat de la ei, cînd și cum ; dacă generația copiilor învață repertoriul tatălui.

Un capitol special al fișei va fi acordat consemnării aspectelor de tehnică a învățării cîntecului epic :

- de la cine , la ce vîrstă;
- cum, cît a durat învățarea ; relatarea exactă a felului în care a fost însușit textul și apoi melodia;
- dacă a încercat să afle și alte lucruri pe care inițiatorul nu a vrut să i le împărtășească ;
- dacă învățau mai mușți deodată (dacă poate fi vorba de o "școală" de învățare);
- cum plătea învățarea - dacă mergea împreună cu maestrul să cînte, în ce ocazii;
- dacă a învățat pe alții - pe cine, cum ;
- alte ocazii de învățare - dacă a învățat texte și melodii în școală, dacă citește culegeri de folclor și învață texte de acolo; de la radio sau TV, sau alte mijloace
- dacă combină texte și melodii diferite, altele decît

cele învățate și cunoscute;

- dacă a creat singur un cântec epic, cu ce ocazie;
din ce motive - dacă i-a fost cerut sau a simțit nevoia singur
să-l compună;

- dacă învață special cîntece epice cerute de oameni;
- unde a cîntat - localități, ocazii;
- cum este plătit pentru cîntec;
- atitudinea autorităților față de cîntecul epic
și prezența lui în viața social-culturală a localității.

4. Spuneam înainte că este necesară fișa care să
consemneze repertoriul interpretului cercetat. Ca și în cazul
culegerii de proză populară, întocmirea fișei repertoriale
se va face consemnînd următoarele:

- notarea repertoriului integral; cîntec epic, cîntec
liric, narațiuni în proză, de orice fel, tradiții etc.

- detașarea repertoriului de cîntec epic;
- părerea informatorului despre acest repertoriu;
- părerea ascultătorilor despre acest repertoriu și
despre valoarea lui;

- preferințele informatorului;
- piesele îndeosebi cerute de ascultători;
- situația performării cîntecului epic în trecut
și azi.

x

Probleme de cercetat și de inclus într-un
chestionar privind obiceiurile de nuntă

Obiceiul nunții, de mare complexitate ceremonială,
poate fi cules prin observație directă, caz în care consemnarea
fenomenului se limitează strict la cele observate, la ges-
turi și acțiuni care au loc într-un timp și spațiu limitate,

cu participanți anumiți, fie prin chestionare, ca în cazul informației se referă la întreg complexul de momente, credințe, motivații, fără a avea precizia datelor de observație directă. În mod ideal, culegerea în cazul nunții într-o colectivitate ar trebui să îmbine cele două modalități de anchetă.

Chestionarul general de aplicat pentru consemnarea informației de nuntă are în structura lui întrebări care se referă la o sumă de date pregătitoare premergătoare ceremoniei propriu-zis, altele care îl descriu pe acesta și o a treia grupă care definește acțiuni în prelungirea ceremoniei.

Chestionarul - inventar de probleme de anchetat - propus este:

1. Concepție generală despre nuntă și obligativitatea împlinirii ei de către fiecare - în ce măsură azi aceste elemente de mentalitate se modifică.

În continuare, opinia colectivității despre cei ce nu se căsătoresc - cum e considerată azi "fata bătrână" și "feciorul tomnatec".

Care au fost și care sînt practicile acestora pentru a determina ieșirea din acest statut.

2. Posibilități de prevestire a căsătoriei - se mai crede azi în ele, se mai practică și dacă și-au modificat semnificația rămînînd doar jocuri de societate.

3. Criterii, în trecut și azi, în stabilirea cuplului marital (motivații de tipul: dragoste, vîrstă, rudenie, neam, avere, vecinătate etc.)

De menționat și criteriile de împiedicare a formării cuplului (rudenie de sânge, rudenie spirituală - care anume) și dacă se mențin aceleași criterii.

4. Prilejuri de a face cunoștință, de a hotărî viitoarea căsătorie (horă, șezătoare, clacă, nedeie, muncă etc.) Care din acestea este cel mai frecvent și - mai ales - care sînt azi prilejurile, ținînd cont că unele sînt în evidentă soluție sau chiar dispariție și contextele se schimbă fundamental (ex. - întâlniri la căminul cultural, în echipe de amatori etc.).

5. Descrierea petițului: cum se numește acțiunea, cine acționează, cînd, unde, mărci vestimentare, cuvintele care se rostesc cu acest prilej, gesturi care atestă reușita sau nereușita acțiunii; tipuri de răspuns afirmativ sau negativ la solicitarea pe care o face cel care petește. Dacă se remarcă o simplificare a acestui moment în pregătirea căsătoriilor azi.

Ce a însemnat și ce înseamnă "zestre" - cum se discută despre ea și dacă se discută (în trecut și azi).

6. Logodna:

- cum se numește
- indicații temporale (zile anume, zile interzise)
- intervalul dinaintea căsătoriei cînd are loc
- unde are loc
- cine participă
- pregătiri, obiecte speciale

- descriere - cum se desfășoară

- eventualitatea stricării logodnei (cauze; modalități).

E foarte important de evidențiat toate aceste aspecte pentru realitatea de azi, mai ales că în ultima vreme se remarcă o scădere efectivă de amploare și însemnătate, și chiar o renunțare la împlinirea ei - de ce s-a renunțat parțial sau total, după caz, și cu ce anume este înlocuită (de la puțin până la cermonia nunții ce se întâmplă cu tinerii, cum participă la viața grupului de tineri, cum sînt considerați de colectivitate etc.).

7. Pregătiri pentru nuntă:

- cine participă la aceste pregătiri (miri, părinți, frați, surori, vecine, nași etc.)

- numele rolurilor cu care sînt investiți diverșii participanți, roluri care se vor actualiza și în desfășurarea nunții.

- pregătirea mesei

- invitația la nuntă (text, acțiuni, obiecte, cînd, cum, refuz etc.)

- discuții prealabile în familie

- angajarea muzicanților.

- pregătirea de obiecte ceremoniale (brad, steag, luminări etc.) - cine, cum se numesc obiectele, unde se fac, cu cît timp înainte se pregătesc etc.

- pregătirea casei

- pregătirea hainelor
- pregătirea bucatelor (colacilor, a băuturilor)

8. Nunta propriu-zisă

- când începe, unde, ce se întâmplă la casa mirelui, la casa miresei, la nași;

- gătirea mirelui și a miresei - cine participă, ce se întâmplă;

- iertăciuni
- pe drum, alai
- autorități (civile, religioase)
- petrecere - masa mare - dans
- daruri
- plecarea tinerilor, întâmpinarea la casa mirelui
- dovedirea fecioriei
- îmbrobodirea miresei

9. Luni după nuntă

- zorile
- marcarea schimbării de statut a miresei (în rîndul nevestelor) - practici pentru a dovedi această integrare

10. Vizite protocolare după nuntă - când, la cine, cum se desfășoară, cine participă.

11. Cazuri speciale

- nunta unui (unei) văduv
- a doua căsătorie (după divorț sau despărțire)

- nunta fictivă (fata greșită)
- nunți comune

Desigur că fiecare din punctele amintite se subdivide într-o serie întreagă de întrebări posibile. Rămâne în sarcina culegătorului să le adapteze situației în care întreprinde ancheta, cu cine o face și ce îl interesează în ancheta întreprinsă cu deosebire. Oricum va trebui să țină permanent seama de actualizarea fiecărei chestiuni, de dirijarea dialogului cu informatorul în așa fel ca să funcționeze mereu solicitarea pentru numirea realității contemporane. Desigur că structura ceremonialului este cea stabilită de tradiție, dar elementele înnoitoare sînt evidente. S-au schimbat dat cu privire la contextele de întîlnire a tinerilor; s-au schimbat motivațiile și criteriile de împlinire a căsătoriei; se schimbă recuzita (apare automobilul împodobit, de pildă, și prin urmare o serie de schimbări în ceea ce înseamnă desfășurare de alai de nuntă); se modifică vestimentația participanților; calitatea darurilor etc. Se știe că logodna e din ce în ce mai puțin în atenția colectivității. De asemenea practicile de aflare a ursitului, printr-un apel desigur mai redus la coordonatele magice, devin inutile sau transgresează în prilejuri de divertisment. Si multe altele. De aceea atitudinea culegătorului trebuie să fie dictată de interesul lui pentru obicei în realitatea de azi și de punerea în evidență a mutațiilor survenite. Pentru aceasta, materialul informativ preexistent va fi bine cunoscut și ancheta va apela și la date

din aspectul trecut al configurației obiceiului, fără a se mulțumi însă cu atât. Din toate aceste date cercetătorul își va face un factor de referință pentru explicarea proceselor din ultima vreme și a realităților vii.

x

x x

Probleme de cercetat și de inclus într-un
chestionar privind obiceiurile de înmormântare

Ritualul funebru, însoțitor al unui moment de mare
gravitate existențială, de încheiere a ciclului vieții, de ie-
șire definitivă din colectivitate și grup familial, de rezolva-
re a acestei desprinderi pentru protejarea grupului, este de
mare interes pentru cercetătorul folclorist, care a interesat -
dincolo de factologia propriu-zisă - de conturul mentalității
specifice românești, în primul rând evidențiată de rezolvarea
marilor evenimente de viață. Gravitatea și inevitabilitatea
momentului, implicațiile lui în întreaga viață a omului care va
fi oricum confruntat cu sfârșitul, implicațiile pentru grupul ră-
măas, nevoia de complexitate de neam, de staternicie în timp
a neamului și de cuprindere în el a generațiilor dispărute -
toate acestea fac ca însuși ceremonialul funebru să cunoască
o mare stabilitate în timp, lucru pe care cercetarea la teren
trebuie să-l scoată în evidență. Ancheta acestui ceremonial
oferă posibilitatea deci de a descifra și coordonatele de con-
servare ale valorilor spirituale populare, nu numai de modifi-
care a lor.

Imbinarea observației directe - dacă se ivește pri-
lejul - cu ancheta prin chestionarea informatorilor, este în
folosul rezultatului cercetării. Se va apela în general la
informatori vîrstnici, care cunoscînd mai bine obiceiurile
acestea sînt și cei dela care se pot afla mai multe în legă-
tură cu eventualele - mai greu observabile - schimbări în timp.

Ei sînt și cei ce cunosc aspectele de ceremonial în care sînt implicați tinerii (mai ales în cazul unui mort tînr) deoarece dețin primatul coordonării întregului serial de momente. Ei sînt cei care dau indicațiile de comportament, care transmit obiceiul generației care urmează.

Chestionarul - inventar de probleme pe care-l propune cuprinde următoarele:

1. Momente anterioare morții și care o prevestesc - (semne din lumea înconjurătoare, dacă li se mai acordă credit sau au rămas doar ca un fel de zicale; semne ale individului în pragul vieții și ce se va întreprinde pentru ușurarea lui).

Credințe legate de timpul morții și repercusiunile lui.

2. Acțiuni pregătitoare (ca de ex. măturarea casei, prăjenirea, lumînări), semnificația lor și riscuri eventuale în cazul unor neîmpliniri.

3. Semnele atestatoare ale morții.

4. Acțiuni în preajma celui decedat imediat după constatarea decesului. Anunțarea evenimentului pentru colectivitate (cine, pe cine, cum, cînd). Stabilirea celor ce-și actualizează anumite roluri practice.

5. Scalda (cine, cînd, unde, apa, vasul), tuns, unghii, ungere, îmbrăcare.

6. Așezarea: așezarea în sicriu, obiecte, acoperire, lumînări (obișnuite, speciale), sicriu, cruce.

7. Credințe și practici legate de sufletul mortului în acest timp.

8. Participarea grupului (familie și grup lărgit):
priveghi, în timpul zilei, în timpul înmormîntării, alai, la
cimitir, la casa mortului.

9. Înმორმნტარე - scoaterea din casă, în curte,
pe drum, la biserică, la groapă.

10. Brad, steag (cine, cum, cînd, unde etc.)

11. Colaci (la fel)

12. Doliu - cît timp, cine, cum, special pentru tineri

13. Ingrijirea mormîntului - cînd, cum, cine, cît
timp.

14. Pomeniri

15. Credințe despre strigoi, povestiri

16. Cazuri speciale (morți violente, departe de
colectivitate)

17. Repertoriu:

- ce se cîntă (denumire locală)

- de ce se cîntă

- cine

- unde

- vers

- parodii

x

x

x

Chestionar general pe problemele muzicii populare.

Pentru stabilirea unui repertoriu local general al cîntecelor dintr-o localitate, potrivit chestionarului propus și aplicat de Const. Brăiloiu, extragem următoarele probleme pe care culegătorul le va avea în vedere în cercetarea la teren și pe care le va detalia potrivit interesului care-l conduce în deplasarea respectivă, potrivit scopului cercetării și informatorilor cu care va lucra.

1. Despre cîntece.

- buni cîntăreți în sat (fete, femei, flăcăi, bărbați): numele, vîrsta, ocazii, membri în echipe, manifestări tradiționale și contemporane.

2. Despre balade

- dacă se cîntă cîntece bătrînești
- care anume
- cine (lăutari țigani, țărani)

De consemnat informații minime despre aceștia: nume, vîrstă, ocazii, manifestări tradiționale și contemporane.

3. Instrumentiști

- Lăutari profesioniști - ce instrumente (nume, vîrstă).

- formația care cîntă la joc
- țărani (nume, vîrstă) - la care instrumente:
 - fluier obișnuit cu 6 găuri și dop
 - fluier mare " " " "
 - fluier mic cu 6 găuri fără dop
 - fluier mare cu 6 găuri, fără dop

- fluier mare cu 6 găuri, fără dop
- fluier fără găuri și fără dop
- fluier gemănat (cu două țevi)
- fluier traversier (ținut orizontal)
- caval (5 găuri și dop)
- caval bulgăresc
- nai
- bucium de lemn
- bucium de tinichea
- cimpoi (cu cîte fluiere)
- solz
- frunză
- vioară
- violă (braci)
- violoncel (gordună)
- contrabas
- cobză
- ghitară
- țambal (acordat românește, ungurește)
- flaut
- clarinet
- torogoată
- saxofon
- trompetă
- alte instrumente
- fanfară
- corn

(Ocazii - individual, pentru sine, scenă, acțiuni de grup, de tip tradițional, manifestări organizate oficial, turnee, echipe).

4. Jocuri

- repertoriu (bărbătești, femeiești, mixte)
- Căluș
- buni jucători
- ocazii
- muzica

5. Cîntece - sărbători de iarnă

- cîntec de Sf. Nicolae - cine
- Colinde - repertoriu
 - cine
 - cîntec pentru sfîrșitul colindatului

- Cîntece de stea - repertoriu

- cine

- Plug - cum se numește

- cine

- Capră - cum se numește

- cine

- Irozi - cum se numește

- cine

- Păpușari

- Alte tipuri (Jian, Urs, Căluți, Moșnegi)

- cum se numesc

- cine

- Sorcova - cine

- Semănăt - cine

- Vasilică - cine

- Cîntec de bobotează

- Alte piese

6. Cîntece pentru alte sărbători de peste an.

- care, cînd, cine
- Paști
- Seceriș
- Altele

7. Cîntece în obiceiurile la naștere

- cîntece de leagăn - repertoriu
 - cine
 - cînd
 - pentru ce

8. Cîntece pentru copii și ale copiilor

9. Cîntece de săzătoare

10. Cîntece de nuntă

- 1 - jocuri și cîntece la logodnă - cine, cînd
 - la anunțare și invitație - cine, cînd
 - la brad, steag - cine, cînd
 - gătitul miresei
 - plecarea din casă
 - la venirea de la biserică
 - cînd merge mireasa la apă
 - dezvelitul miresei
 - la masă
 - joc al miresei
 - cîntec al mirelui
 - cîntecul nașului (nașei)
 - cîntec al soacrei
 - cîntec al zestreii
 - iertăciuni
 - strigături
 - dimineața după nuntă

11. Cîntece de înmormîntare

- bocete (denumire, cine, cînd)
- zori (la fel)
- la fereastră (la fel)
- pe drum (la fel)
- la intrarea în biserică, cimitir (la fel)
- la groapă (la fel)
- la priveghi (la fel)
- la brad (la fel)
- vers (la fel)
- vestirea morții (la fel)
- muzicanți la alai

12. Cîntece rituale-magice)

- pentru ploaie (denumire, cine, cînd)
- altele

13. Cîntece păstorești

- la pornirea oilor
- la făcutul cașului
- ciobanul care și-a pierdut oile

Chestionarul acesta este un **sumar** de repertorii posibile, de detectare a informatorilor și de arie a manifestărilor. Desigur că fiecare punct în parte este apt pentru a constitui subiectul unui chestionar în sine, de adîncire a problemelor care interesează. Etnomuzicologul își va contura un anume chestionar, coregraful la fel, și în același fel - potrivit specializării - va proceda și folcloristul literat. Chestionarul general propus aici poate însă să fie aplicat indife-

rent de stricta specializare a folcloristului, pentru a contura aspectul general al prezenței cîntecului în viața colectivității anchetate.

Nu se va uita la nici una din problemele puse de chestionar a atașa întrebări referitoare la modul și frecvența de manifestare actuală. Cel care interoghează trebuie să implice permanent în cursul chestionarului său condițiile noi de performare a unor cîntece (spectacol, cămin cultural, echipă, festivaluri) și de învățare a altora (din sat, din generație în generație, de la radio, disc, TV, spectacole etc.)

x

x x

CHESTIONAR INVENTAR DE PROBLEME PENTRU ANCHETAREA UNOR
PRACTICI MAGICE

Practicile magice sînt acțiuni cu importanță fundamentală în comunitatea folclorică tradițională, care adună laolaltă specii diverse, cu funcționalități variate, pe care societatea contemporană românească are tendința manifestă de a le trece în fondul pasiv al bagajului tradițional folcloric. Informația științifică, extinderea tehnicii și tehnologiei moderne, a modificărilor fundamentale din concepția de viață a omului contemporan au transformat vechiul inventar de practici magice tradiționale într-un material de arhivă, important de cunoscut și studiat pentru înțelegerea unor coordonate specifice legate de istoria culturală a etniei. Pentru culegătorul contemporan acestea prezintă interes din perspectiva urmăririi evoluției mentalității omului contemporan, a dinamicii culturale, pentru surprinderea proceselor de modernizare a vieții rurale și urbane în condițiile societății noi și, mai ales, în vederea cunoașterii mecanismelor interne ale acestor specii în vederea combaterii rămășițelor lor din conștiința și practica omului nou.

Unele **PRACTICI MAGICE** pot fi enunțate potrivit un plan ca :

Problematici - coordonate de urmărit:

Timpul - în care apare starea nenormală (la plantă, animal om);

- în care se stabilește cauza apariției acestei stări;

- în care se pornește acțiunea de normalizare

Spațiul - în care se provoacă starea nenormală (la plantă, animal, om);

Personaj - care provoacă starea nenormală (la plante, animale, om);
(Actanți) le, om);

- care stabilesc caracteristicile acestei stări;

- care acționează pentru înlăturarea acestei stări;

Tehnica - prin care se provoacă starea nenormală (la plantă, animal, om);

- prin care stabilesc cauzele și terapia pentru înlăturarea acestei stări;

- prin care se acționează în vederea înlăturării acestei stări;

Numele generic al practicii - dat de culegător;

" - dat de informator
speciei particulare: descîntec, farmec, vrajă, etc.
(Notarea terminologiei particulare, înrudite, etc.)

Funcția practicii sau a unui anume moment al ei.

Diagnosticarea - stării care necesită intervenția magică

(cum se face, de către cine, cînd, unde și ce tip de măsură preventivă sau terapeutică se va urma)

Condițiile pe care prebuie să le îndeplinească (condiții de ordin, fizic, psihic, social etc.) cel ce practică; cel cărui i se

aplică practica; cel care o cere (unde este cazul); interdicții, obligații legate de împlinirea practicii, de suportarea ei și a consecințelor ei;

Descrierea amplă a practicii magice călăse.

Inventarul de obiecte și tehnici folosite pentru împlinirea practicii magice, a diagnosticului etc., fiecare cu numele, funcția, rolul și semnificația ei.

Locul textului literar în cadrul practicii magice

- numele dat caestui text față de întreaga practică;
- momentul în desfășurarea practicii când el apare;
- opinia informatorului despre acesta; (funcția, rolul, scopul, ce se întâmplă dacă se greșește, dacă nu este spus integral, dacă este inversat, uitat etc.)
- procesul de naștere al variantelor în cazul textelor de incantație;

Tehnica învățării practicii magice - dar a textului, în mod

particular:- dacă este o formă organizată de învățare - în grup sau individuală; ce se întâmplă dacă nu se respectă forma de învățare stabilită;

- dacă se învață prin notarea tehnicii și a textului;
- dacă se învață prin repetare orală;
- dacă se "fură";
- dacă se lucrează împreună cu ceilalți (sau cel) la care a învățat;
- dacă se învață toate practicile de la aceeași persoană, de la persoane diferite;
- date despre persoanele de la care s-au deprins practicile magice;

- dacă aceste practici pot fi spuse neinițiatilor (culegătorilor de ex.) sau dacă sînt secrete; ce se întîmplă dacă se dezvăluie secretul;

care este plata pentru învățare ; este sau nu o răscumpărare
Care este plata pentru împlinirea practicii (în detaliu, în bani, obiecte, alte servicii).

Dacă practica este eficientă o singură dată ; dacă se repetă de cîte ori; la cîte cine; dacă se repetă cu modificări sau rămîne neschimbată etc.

Ce urmări are practica magică - asupra celui care o face;
(Eficiența, gradul de pericol asupra celui ce o cere;
lozitate). - asupra celui căruia îi este dedicată;

Cum se previne sau se contracarează o practică magică ; de către cine, cînd, unde etc.

Care este atitudinea oamenilor astăzi față de orice tip de practică magică ; cu ce este înlocuită; dacă se dublează aceasta cu modalități științifice de tratare; ce opinie au informatorii; atitudinea organelor locale.

F I S E - D O C U M E N T însoțitoare
materialului înregistrat și chestionarelor

1. FISA DE INFORMATOR

Nu este o inovație metodologică, faptul că orice informator de la care s-a cules informație sau s-a înregistrat un repertoriu mai mare sau mai restrâns va figura ca individualitate în materialul culegerii, iar cartea lui de vizită va fi FISA DE INFORMATOR. Identitatea lui va conferi identitate însăși materialului pe care el l-a comunicat.

În cazul în care informația obținută este întâmplătoare, succintă (ca de exemplu în cazul unui participant la o acțiune de grup care face aprecieri la ceea ce se petrece - lucru consemnat de culegător) fișa de informator este minimală. Ea va cuprinde date esențiale ca: nume, prenume, poreclă, vîrstă, sat, județ. O astfel de fișă va avea următorul cuprins:

FISA DE INFORMATOR Nr. _____

NUME _____

PRENUMELE _____

PORECLE _____

VIRSTA _____

SAT: _____ COMUNA: _____ JUDET: _____

Numărul fișei (fișelor) pe care s-a notat informația primită.

La fel se va proceda cu informatorul care furnizează o piesă înregistrată și doar atît, piesă fără deosebită în-

semnătate în cercetarea întreprinsă. În acest caz la sfîrșitul ei se va nota numărul piesei înregistrate de la informatorul respectiv, coincident celui de pe fișa de magnetofon.

Atunci cînd informatorul este un real subiect anchetat de culegător, furnizor de informație amplă sau de repertoriu înregistrat, fișa de informator trebuie și ea să constituie un document mai amplu, cu date în plus care să poată lămuri și dovedi calitatea lui de informator, alegerea lui ca informator și explica o serie de date pe care le cunoaște, le concepe, le creează etc. Pe lîngă datele cuprinse în fișa minimă, de astă dată trebuie completate o serie de alte specificații.

Relațiile lui cu localitatea: dacă e dintr-o familie băstinașă sau de cînd familia lui a devenit băstinală; dacă provine dintr-o altă localitate sau zonă și de cînd e stabilit, devenind localnic, de ce s-a petrecut această schimbare.

Datele biografice se vor completa și cu: ocupația principală, calificare, de cînd, ocupații anexe.

De asemenea, contactele lui cu alte zone sau localități prin deplasări posibile (diverse școli, serviciu, militar, mobilizare - pentru vîrstnici, munci sezoniere, navetism, tîrguri, alte deplasări).

O rubrică va fi rezervată legăturii lui cu știința de carte (școală - unde, cîte clase, ce fel de școli, în ce perioadă) și apoi menținerea legăturii cu cartea și reviste sau ziare (dacă citește, ce citește, preferințe, de unde procură cărțile, cînd citește, cît ocupă din timp pentru citit etc.) La fel, dacă e ascultător de radio sau discuri și telespectator (ce anume ascultă, preferințe).

Legăturile cu mișcarea artistică de amatori din localitate sau județ (participant pasiv sau activ, în ce fel de acțiuni, participări unde și în ce calitate la festivaluri, concursuri etc.).

O atenție specială trebuie acordată activității lui folclorice (ocaziile performării acestei activități, frecvența acesteia, locul unde o face, când, cui se adresează, cum își îmbogățește repertoriul etc.) Aceste date se amănunțesc în funcție de particularități ale informatorului. Astfel pentru ceea ce numim "post-țăran" se va insista asupra motivației acțiunii, felului de a o îndeplini, cum o valorifică, cum ar vrea s-o valorifice, cum e apreciat de grup etc.

Fișa de informator va avea un spațiu liber rezervat culegătorului pentru eventuale observații personale referitoare la informator și la particularități ale lui și ale relației cu grupul social căruia îi aparține. Fișa va fi însoțită de fotografia informatorului la data culegerii. Nu vor lipsi data și locul culegerii, precum și numele culegătorului care a întocmit-o. Ea va fi completată ulterior cu indicațiile numerice ale datelor notate sau înregistrate de la informatorul respectiv și inventariate în arhivă.

Fișa de informator va fi întocmită la începutul activității de culegere cu informatorul respectiv, pentru să va oferi desigur date utile cercetătorului în dirijarea chestionarelor, în insistarea asupra anumitor aspecte etc. Ea se poate întregi pe parcursul culegerii sau la încheierea ei, dacă cercetătorul găsește de cuviință.

Fişa de informator în forma ei amplă va arăta în felul următor:

FISA DE INFORMATOR Nr.

NUMELE: _____

PRENUMELE: _____

PORECLA: _____

VIRSTA: _____

SAT: _____ COMUNA: _____ JUDET: _____

FAMILIA DE UNDE PROVINE: _____ de cînd: _____

INF. DE UNDE PROVINE: _____ de cînd _____ prin ce împrejurare _____

OCUPAȚIA: PR.: _____ calificarea _____ de cînd _____

OCUPAȚII ANEXE: _____

DEPLASARI: _____ școli: _____ cînd: _____ unde: _____

serviciul militar: _____ cînd: _____ unde: _____

mobilizare: _____ cînd: _____ unde: _____

munci sezoniere: _____ cînd: _____ unde: _____

navetism: _____ ca fel: _____ unde: _____

tîrguri: _____ frecvența: _____ unde: _____

alte deplasări: _____

ȘTIINȚA DE CARTE: _____ școală: _____ cîte clase: _____ cînd: _____

unde: _____ dacă obișnuiește să citească: _____ ce: _____

de unde: _____ cît citește: _____

RADIO-TV; DISCURI: preferințe _____

MISCAREA ARTISTICĂ DE AMATORI: participare activă sau pasivă:

_____ ce fel _____ unde _____ cînd _____

ACTIVITATE FOLCLORICĂ: _____ ce anume: _____ Ocazii: _____

frecvența: _____ unde: _____ pentru cine: _____

OBSERVAȚII: _____

CULEGATOR: _____ data culegerii: _____ locul culegerii: _____

FISA DE MAGNETOFON

Fiecare piesă înregistrată sonor va avea ca document o fișă de magnetofon. Aceasta va figura cu o indicație numerică a benzii și a locului în desfășurarea benzii unde se află piesa respectivă. De aceea, ca și pînă acum, fișa va consemna numărul benzii (cifre arabe) urmat de numărul pistei (I sau II) și apoi cu litere mici în ordine alfabetică piesa respectivă. În cazul în care, fiind vorba de piese scurte, literele alfabetului se epuizează înainte ca spațiul benzii să fie încheiat, înregistrarea continuă, iar indicarea prin literă a poziției piesei se va face prin reluarea literelor dar dublate (astfel după N I Z va figura N I aa).

Fișa de magnetofon va cuprinde apoi date care însoțesc toate materialele documente ale culegerii respective: originea piesei, informatorul, vîrsta lui, data și locul culegerii, numele culegătorului. Mențiuni speciale se vor face cu privire la denumirea piesei înregistrate, felul de a fi transmisă (cîntat, povestit etc.) instrumentul respectiv, acolo unde e cazul. Cîteva date sumare cu privire la individualizarea piesei în cadrul repertoriului informatorului: de unde a învățat-o, cînd anume, de la cine, ocaziile în care interpretează piesa. Pentru că în timpul înregistrării culegătorul observă unele amănunte, unele gesturi, modalități de interpretare, trebuie ca fișa să reserve un loc pentru observații în care vor fi consemnate toate comentariile culegătorului referitoare nu la interpret sau repertoriul lui în general, ci precis și conturat

la piesa anume pentru care fişa e document. În cazul în care spaţiul poate fi insuficient, nu se va apela la o altă fişă, ci va fi folosit spatele fişei, pentru ca să se respecte principiul relaţiei piesă - unicitatea fişei de magnetofon.

Fişa de magnetofon va cuprinde deci următoarele rubrici

FISA DE MAGNETOFON Nr: _____

ORIGINEA: _____

CUPRINSUL: _____ (titlul dat de informator, identic cu cel anunţat de culegător pe bandă, şi titlul dat de culegător potrivit categoriilor tematice din arhivă. Acesta din urmă nu va fi rostit pentru înregistrare, deoarece nu trebuie influenţat informatorul care ar putea prelua acest din urmă titlu).

MODUL DE INTERPRETARE: _____

INSTRUMENT: _____

INFORMATOR: _____

Învăţat de unde: _____ când: _____ de la cine: _____

Ocazii: _____

OBSERVAȚII: _____

Numele culegătorului? _____ data culegerii: _____ locul: _____

În cazul în care e vorba de un grup vocal sau instrumental se notează ca informator întreg grupul, iar informațiile celelalte se consemnează de la care din membrii grupului provin. În cazul în care informația e diversă și complexă, păreri divergente etc., toate vor face obiectul unei fişe separate, care va purta pe ea și indicația numerică a fişei de magnetofon la care se referă consemnările respective.

FISA DE TEXT

Numim fișă de text, fișa care consemnează cuprinsul însuși al piesei înregistrate, dictate, transcrise etc. Este vorba de fișa care se completează la teren, pe de o parte, și apoi de cea care rezultă din prelucrarea materialului pentru arhivă, pe de altă parte.

De aceea nu este de fapt vorba de o unică fișă de text, ci de un set de astfel de fișe cuprinse sub acest titlu generic.

Indiferent de subtipul fișei de text, ea va purta același număr cu cel al piesei consemnat pe fișa de magnetofon și câteva date din aceeași fișă: cuprinsul, originea, informatorul, vârsta, numele culegătorului, data și locul culegerii, transcrietorul (cînd e cazul).

1. Fișa de text rezumat va conține, în cazul înregistrărilor de specii narrative, rezumatul piesei înregistrate. El va fi întotdeauna redactat la teren, concomitent cu înregistrarea propriu-zisă. Permanent în timpul notării rezumatului, vor fi consemnate gesturile și mimica informatorului, pentru ca să rezulte la urmă un scenariu fidel și amănunțit al "filmului" povestirii respective.

2. Fișa de text propriu-zis va conține textul - în cazul speciilor cîntate, stîigate, scandate, formule versificate, notat întotdeauna la teren, în timpul înregistrării. Dacă sînt versuri ce nu pot fi notate se lasă locul liber și

elva fi completat nu la o audiere ulterioară, ci de la însuși informatorul cu care se lucrează, imediat după ce s-a înregistrat piesa respectivă. Lucrul nu trebuie argumentat în mod special. E suficient să ne gândim, de pildă, la notarea textelor de strigături la joc în timpul performării jocului. Dacă notarea lor nu se face în același timp și nu va fi solicitat pe loc informatorul să facă completarea versurilor neînțelese de culegător sau pe care nu a avut timpul să le noteze, va fi greu și, de multe ori, imposibil, de descifrat apoi textul strigăturii acoperit de zgomotul pașilor, al instrumentelor, de poziția nefavorizată a celui ce strigă față de microfon.

3. Fișa de text dictat va conține textul înregistrării înaintea efectuării acesteia. Culegătorul va nota după dictare textul piesei ce urmează a fi cântată, pentru a putea surprinde adaptarea apoi a textului la melodie, diferențele ce pot interveni în performarea propriu-zisă a piesei. Se vor consemna reținerile, greutățile pe care le întâmpină informatorul la dictare și - dacă e cazul - neputința lui de a spune textul fără melodie.

4. Fișa de text transcris se va redacta după încheierea culegerii și nu la teren, ci în etapa prelucrării materialului pentru predarea în arhivă, oricum pentru textele scurte sau cele versificate și de dorit pentru celelalte. Dacă termenul pentru predarea la arhivă și alte ocupații în activitatea cercetătorului nu permit transcrierea unei culegeri de proză, operația în acest caz poate fi amînată. Oricum transcrierea trebuie făcută pentru fiecare piesă pe fișă (fișe) separată, cu ace-

le ași indicații referitoare la conținut, origine, informații și date ale culegerii, la care se adaugă numele transcrietorului (mai ales că nu întotdeauna acesta este și realizatorul culegerii).

Se va adopta în transcriere sistemul grafic cunoscut cu semne diacritice care consemnează particularitățile de rostire ale informatorului. Se vor marca prin semne convenționale în transcrierea formelor versificate cîntate, silabele de completare, refrenele. În cazul unor imposibilități de reconstituire a unor cuvinte la audiere, se va nota spațiul respectiv cu puncte de suspensie. Iar dacă transcrietorul nu are certitudinea unor cuvinte, acestea vor fi subliniate cu linie ondulată.

Prin urmare, fișa de text - unică în ceea ce privește formatul și antetul ei - are o serie de subtipuri care trebuie atașate materialului documentar al culegerii: - fișa de text rezumat (pentru proză); - fișa de text dictat (pentru forme versificate); - fișa de text notat la teren integral (idem - fișa de text transcris (pentru toate speciile).

FISA DE INFORMATIE

Această fișă, fără a avea un model anume, ci fiind coincidentă formal cu fișa de text, avînd prin urmare aceleași date de completare în antetul ei, are o mare diversitate de conținut.

E de preferat ca fiecare fișă să aibe o unitate tematică. În caz că anumite condiții de teren nu permit respectarea acestui principiu, fișa de informații poate cumula o anumită diversitate tematică.

Tot pe astfel de fișe se consemnează dialogurile pe care le propune culegătorul informatorului. Atunci cînd întrebarea e bine subînțeleasă din răspuns, ea poate lipsi din textul notat, fiind suplinită de punerea unui semn de întrebare. E de preferat însă să se noteze și conținutul întrebării în rezumat. Oricum răspunsul trebuie notat cît mai exact și cu particularități de rostire, cu reținerea unor șovăieli, unor neclarități etc. Nu trebuie renunțat la fișa de informație și de apelat la mai comodul mijloc de înregistrare sonoră a chestionarului. Numai în cazul în care în cursul dialogului informatorul simte nevoia unor explicitări prin exemplificare cu cîntec, anecdotă, proverb, ghicitoare sau altele, acestea se vor înregistra, notînd pe fișa de magnetofon respectiv faptul că informatorul a comunicat piesa în cursul convorbirii cuprinse pe fișa de informație.

Atunci cînd culegerea e făcută în echipă și aceasta participă ca observator la o manifestare de grup, fișa de infor-

mație se multiplică. Ea nu va mai fi rezultatul unui chestionar, ci va consemna observația culegătorului. Acesta - la eventuale nedumeriri - nu va întrerupe manifestarea, ci va reține nedumerirea și o va completa printr-o convorbire ulterioară cu un participant sau - dacă e posibil - în momentul respectiv, numai dacă intervenția lui poate fi făcută fără stînjenirea grupului și acțiunilor lui.

Fișa de informație va consemna cu precizie locul și ora notării, în cazul fișelor rezultate din observația directă de mai sus, pentru ca din alăturarea fișelor redactate de fiecare membru al echipei aflat în locuri diferite, la aceeași oră sau la ore diferite, să se poată reconstitui întreg fenomenul observat și reținut pe fișă.

O fișă anume se va redacta cu privire la informația despre sat, despre localitatea anchetată, de la informatori anume aleși în acest scop. Se va specifica, firesc, dacă informația provine de la un localnic cunoscător al satului și istoriei lui trecute și prezente sau de la o autoritate locală care-și sprijină informația pe documente (ale primăriei, ale școlii, ale căminului cultural). Pentru ca localitatea să fie cunoscută cît mai bine, de dorit este să se apeleze la toate aceste categorii de informatori - unii cunoscînd și comunicînd date vehiculate de memoria satului, de legende locale, iar alții comunicînd date precise de istorie reală.

FISA DE LOCALITATE

Va cuprinde: - date în legătură cu istoricul localității din dublă informație: localnic și autoritate;

- date privind profilul localității din punct de vedere economic: agrar/industrial; urban/rural.

- date privind populația - tendințe în contemporaneitate.

- date privind zona apartenență

- date cu referire la aspectul cultural: manifestări tradiționale și contemporane; genuri și specii cu pondere deosebită; instituții culturale vechi și noi (bibliotecă, școală, cămin cultural); preocupări locale pentru folclor (folcloriști amatori, manuscrise); prezențe în Festivalul Național Cântarea României.

Se vor consemna numele, prenumele, vârsta și ocupația informatorului (pentru fiecare se vor nota datele pe fișe separate, atunci când chestionarul este completat succesiv de la mai mulți subiecți anchetati). Si nu vor lipsi numele culegătorului, data și locul completării fișei.

FISA DE INVENTAR

Pentru predarea unui material cules și înregistrat în arhivă, culegătorul va completa o serie de fișe care se vor include în fișierele fondului arhivistico.

1. Fișa-catalog a benzii magnetice. Fiecare bandă înregistrată va fi însoțită de fișa-catalog a ei, în dublu exemplar. Un exemplar va însoți banda în cutie, iar un altul va fi legat în catalogul înregistrărilor sonore. Această fișă va consemna întreg conținutul benzii: numărul piesei și locul ei în bandă, cuprinsul, originea, informatorul, modul performării, data culegerii, locul culegerii, culegătorul și durata piesei.

2. Fișa separată a fiecărei piese pe formularele existente în fișierele arhivei, cuprinzând aceleași informații. Și aceasta se completează în dublu exemplar, unul intrînd în fișierul tematic al arhivei și un al doilea în cel zonal.

Toate materialele rezultate din culegeri sînt conservate într-o arhivă de folclor, patrimoniu inestimabil al culturii României socialiste. De aceea, cîteva cuvinte despre această arhivă, față de care sîntem datori cu priceperea și interesul nostru, se cuvin.

Cercetătorul preocupat de problemele specifice pe care le impune studierea folclorului contemporan trebuie să cunoască sistemul de organizare al Arhivei de etnografie și folclor a I.C.E.D. avînd în vedere că fondurile sale reflectă tipurile de documente în care s-a concretizat cercetarea de teren românească în ultimii șaiszeze ani.

În urma reorganizărilor petrecute în perioada 1981-1984 structura arhivei se bazează pe două compartimente: audio-vizuale și manuscrise, fiecare subsumînd 9 și, respectiv, 11 fonduri. Cele 20 de fonduri sînt următoarele:

1. audio-vizuale: cilindri, fonograme, benzi magnetofon, disc, filme, clișee, fotografii, diapozitive, desene;
2. manuscrise: transcrieri muzicale, transcrieri literare, transcrieri coregrafice, informații, fișe magnetofon, fișe informativ, fond auxiliar, chinetograme, manuscrise, lucrări diverse, fond varia.

Considerînd că documentele arhivei formează un corpus de semne care au comun referențial - cultura populară - rezultă că fondurile existente pot fi diferențiate pe baza gradului de iconocitate. Semnele cu un grad superior de iconocitate se regăsesc în compartimentul audio-vizuale. Estimate din acest punct

de vedere fondurile se clasează în ordine descrescătoare de la film, imprimare pe bandă de magnetofon, disc, diapozitiv (superior fotografiei prin posibilitățile pe care le deschide diaporama), fotografie și desen. Odată cu introducerea unor tehnici noi - videoimprimarea de pildă - se va constitui fondul de videocasete, echivalent sau poate superior filmului.

Gradul de fidelitate al unei tehnici nu exclude tehnicile cu un rang inferior, fiecare avînd avantajele și dezavantajele sale.

Din perspectiva gradului de iconocitate, compartimentul de manuscrise se constituie din trei categorii de fonduri:

1. transcrierile (muzicale, literare, coregrafice) care sînt notate în coduri și limbaje consacrate (note muzicale, alfabet, semne coregrafice) ale textelor înregistrate.

2. informațiile care nu au un corespondent înregistrat și care într-o mare parte redau în limbaj lingvistic elemente exprimate în alte coduri și limbaje.

3. lucrările de folclor (studii, comunicări etc.), notate texte care interpretează cultura populară.

Mai mult decît fondurile compartimentului audio-vizuale, dictate de gradul de dezvoltare și tehnicii, fondurile compartimentului manuscrise pot fi diversificate foarte mult în funcție de noul tip de cercetări care se inițiază.

Revenim asupra ideii că gradul de iconocitate superior al unui tip de documente nu face inutile documentele cu iconocitate mai redusă, informația scrisă neputînd fi înlocuită de tehnicile de înregistrare audio-vizuale, a căror putere de cuprindere este, oricît ar părea de ciudat, inferioară.

Aceste câteva cuvinte despre organizarea actuală a arhivei nu intenționează aici decât să se constituie în argument pentru culegerea la teren, cât mai bine organizată, cât mai susținută de către toți cercetătorii, cât mai riguros științific întreprinsă, prin respectarea normelor tehnice și metodologice pe care le avem la dispoziție.

În același timp, organizarea științifică superioară a fondurilor din arhivă este o asigurare pentru cercetătorul la teren și pentru devenirea rezultatelor culegerii sale.

CONCLUZIE

Materialul nostru este de fapt el însuși o concluzie la care a ajuns generația noastră de cercetători folcloriști, cu privire la culegerea de teren. Subliniem faptul că este rezultatul colectiv al folcloriștilor din institutul nostru, care au privit cu seriozitate, interes și pricepere responsabilitatea nu ușoară pe care o au de a aduce o contribuție la ceea ce a olădit școala folcloristică românească.

Nimic din ceea ce am învățat, din ceea ce am preluat cu privire la metoda de cercetare la teren nu am considerat depășit, nu am negat. Dimpotrivă, dacă acest material este o realitate, ea se datorează în primul rând celor ce au fundamentat metodele disciplinei.

Ceea ce am încercat noi să facem este să numim aceste metode cu accent asigurator pentru reușita culegerii datelor contemporane. Conștienți de profundele transformări de multiple aspecte ale vieții contemporane, ne-am preocupat să surprindem posibilitățile de a cerceta datele înalte în cultura populară.

Bazându-ne pe o bibliografie de specialitate care fundamentează aspectele metodologice, pe care le-am expus într-un rezumat al evoluției disciplinei în timp, am subliniat cu deosebire necesitatea unei profunde documentări prealabile efectuării culegerilor. Numai cunoscând zona și localitatea, caracteristicile ei, vom putea dirija culegerea de informații și înregistrări pe problemele contemporaneității.

Cu aceleași intenții am apreciat faptele culturii populare susceptibile pentru culegerea actuală.

Ingemănat cu aceasta am enunțat tipuri de localități și colectivități care pot fi obiect de studiu cultural folcloric. Am subliniat, ca definitoriu pentru cercetarea actuală, faptul că trebuie să nu ne oprim exclusiv cercetarea la zona tradițional-conservatoare, pe care oricum o vom include în tipurile de avut în vedere, ci că, dincolo de ea, se propagă și se creează folclor în localități noi sau nou intrate în perimetrul de interes al folcloristului. Se afirmă din ce în ce mai pregnant contextul urban ca deosebit de interesant pentru fenomenologia folclorică.

Acestea au fost coordonatele istorice, geografice, și de conținut care oferă contextualitate și motivație culegătorului de folclor. Împlinirea propriu-zisă a culegerii se face organizat metodologic în funcție de intenția însăși a acțiunii. De aceea am încercat să expunem câteva propuneri de intenționalitate posibilă.

Mijloacele efective de consemnare a faptelor culese și de ajungere la informație se face cu ajutorul unor chestionare și a unui set de fișe-tip. Chestionarele pe care le-am propus nu sînt rețete și nu au un caracter imuabil. Le propunem doar ca jaloane, ca probleme de urmărit, deoarece fiecare cercetător, potrivit personalității sale științifice, își va clădi chestionarele și va dirija discuțiile cu subiecții anchetați. Noi nu am făcut decât ca să propunem sugestii pentru unele dintre faptele folclorice și problemele pe care ele le comportă în culegere. Libertatea culegătorului rămîne deplină.

Aș cum chestionarele noastre au avut ca model pe cele "clasice" propuse și aplicate de folcloriști până acum, și fișele - documente ale culegerii - au fost conturate pe modelul cunoscut în practica noastră, completate cu elemente care izvorăsc din realitatea contemporană.

x

x

x

Dacă materialul pe care-l oferim va fi citit cu interes, dacă el va evoca fiecărui cercetător ce înseamnă o culegere folclorică, dacă va fi permanent îmbogățit cu înseși culegerile ce se vor efectua de fiecare cercetător, va fi pentru noi un semn că demersul pe care l-am întreprins își va fi justificat existența.

De asemenea, dacă fiecare din noi va gândi acest material ca un stimulent pentru munca de culegere, dar și în perspectiva folosului pe care culegerile le vor aduce disciplinei, culturii și științei românești, imaginii culturii României Socialiste, față de care sîntem permanent datori cu munca noastră, cu realizările muncii împlinite, va însemna oă încrederea noastră modestă și limitată poate fi un omagiu pentru înaintași, o implicare în contemporaneitate și poate un stimulent pentru urmași.

Dacă vom împlini dezideratele culegerii faptelor contemporane, vom putea spune că generația noastră și-a făcut datoria în preluarea și continuitatea unei discipline pe care cei care i s-au dedicat au iubit-o cu adevărat.

S U M A R

	Pag.
In loc de prefată	I-IV
I. INTRODUCERE	1- 6
Scurt istoric al culegerilor de folclor	7-14
Bibliografia referitoare la metoda culegerii folclorice	15-17
II. ACTIVITATEA DE CULEGERE	
Pregătirea culegerii	18-21
Unități socio-economice contemporane .	22-29
Fapte ale culturii populare și cule- gerea lor	30-34
Culegerea folclorului și scopurile ei	35-44
III. INSTRUMENTE DE CULEGERE	
Chestionarele	45-76
Fișe	77-94
IV. CONCLUZII	95-98

